

«EL SIGNE DE L'ESCLAU». VALENTÍ ALMIRALL I LA REIVINDICACIÓ DE LA LLENGUA CATALANA (1879-1902)¹

JOSEP MARIA FIGUERES
Universitat Autònoma de Barcelona

Que se'ns reconegui el dret, que es declari, com és just, que totes les llengües
vives de la part espanyola de la península són igualment nacionals, que es proclami
la co-oficialitat de la catalana.

Discurs a l'Ateneu Barcelonès (1896)

RESUM

L'article ofereix un recorregut panoràmic sobre la concepció de la llengua del polític i periodista Valentí Almirall, i que exposa al llarg de la seva obra. Aportació sobre els principals textos de la temàtica que és prioritària en el pensament d'Almirall atès que considera l'ús social de la llengua, i la seva normativització, fonamental en els aspectes de caràcter social, atesa la situació de penúria que es viu, amb una marginació absoluta en el terreny oficial mentre al carrer és la llengua d'ús ple. Al llarg de la seva vida, Almirall es preocupà per aquesta qüestió de manera insistent tant en una vessant analítica de descripció de la realitat com reclamant mesures polítiques, l'oficialitat o, àdhuc, amb iniciatives específiques com per exemple la promoció de l'Acadèmia de la Llengua Catalana. A l'article hom hi pot veure també una antologia selecta dels textos d'Almirall sobre aquesta qüestió seguint l'ordre cronològic en què foren editats.

PARAULES CLAU

Llengua, periodisme, història, Restauració.

**“The sign of the slave”. Valentí Almirall and the campaign for the Catalan
language (1879-1902)**

ABSTRACT

The article provides a global view of the conception of language that the politician and journalist Valentí Almirall developed and which he explained throughout his work. It comments on the main texts on the subject that were key to Almirall's

1. Aquest text fou llegit, en una primera versió, a l'Ateneu Barcelonès en el cicle de conferències que organitzàrem, el 2004, arran del centenari de la mort d'Almirall (20 i 22 d'abril del 2004). Revisat i ampliat el gener del 2011.

philosophy. He considered the social use of the language, and its regularisation, fundamental in terms of social character especially in light of the language's situation of neglect, with its complete marginalisation in the official sphere despite being in full use in the private sphere. Almirall remained dedicated to this issue throughout his life, not only in an analytical form, describing reality, but also demanding political measures, official recognition and specific initiatives such as the promotion of an academy for the Catalan language. The article also provides a select anthology of texts by Almirall on this question following the chronological order in which they were published.

KEY WORDS

Language, journalism, history, Restoration.

INTRODUCCIÓ

La personalitat de Valentí Almirall ocuparà, la dècada del 1878 al 1888, un protagonisme destacat a l'escena política catalana tot i l'absència de càrrecs públics dominats pel sistema totalitari de la Restauració. Dins d'aquesta dècada, destaca el binomi 1885-1886 com els dos anys de relleu social màxim, tot i que el 1887 encara seguirà amb incidència política i social malgrat que encetarà una davallada, una inflexió, ultra l'afebliment de la salut personal que en minvarà la projecció pública. El 1885, tanmateix, hi ha un apogeu en la imatge pública d'Almirall, es produeix, també, una convergència amb els sectors que encarnen el catalanisme catòlic com la revista vigatana *La Veu del Montserrat*, de Jaume Collell, i l'antiga enemiga *La Renaixensa*, d'Àngel Guimerà, que ara sí que li obre les portes del diari. És l'any de porta franca per al fundador i director del *Diari Català* del qual a les trones, només cinc anys abans, es deia que els seus lectors es condemnarien, anirien directament a l'infern, igual que els de *La Campana* i altres setmanaris republicans, maçons... Els textos que apleguem són d'aquest període inicial tret del discurs de l'Ateneu (1896) i del segon pròleg a *Lo catalanisme* (1902), que esdevenen un episodi aïllat al final de la seva vida.

Almirall farà bracet, el 1885, a Jacint Verdaguer, poeta nacional i aleshores també eclesiàstic reputat per les autoritats religioses, a Àngel Guimerà, que, a més d'escriptor teatral i poeta igualment prestigiats i estimats, era periodista combatiu a *La Renaixensa* que cinc anys abans, com dèiem, l'atacava ideològicament. Un diari que considerava els promotors del catalanisme avançats com bèsties negres, així de contundent. Altres representants destacats de la cultura i la societat catalana del moment aniran a Madrid, a presen-

tar una reivindicació que farà més forat Catalunya endins que al Madrid polític al qual anava adreçat. Serà la convergència entre les tendències del catalanisme que possibilita una nova opció d'unió superada, conjunturalment, la separació, especialment pel fet religiós, que era barrera clara.

En aquells moments, tota la vida pública, moral, espiritual, acadèmica, docent, oficial, etc., era, forçadament, obligatòriament, per imposició espanyola, en castellà. La llengua popular —mercat, taverna, plaça, fàbrica, camp...— tot el món oral popular era en català tot i el desprestigi social indubtable derivat de la falta de poder polític que afectava el món jurídic, parlamentari, administratiu, notarial, registral, militar... Els intel·lectuals i els periodistes catalans protestaren de la discriminació i enlairaren la seva llengua damunt la dependència centralista. Una antologia d'articles reivindicatius a les revistes i diaris —de *Lo Gay Saber* al *Diari Català*— o de poemes i referències literàries ens palesaria l'abast de la reclamació. Joan Maragall reclamarà, anys després, la independència espiritual i que Catalunya sigui ella mateixa. Collell escriurà els famosos versos patriòtics sobre el poble que vol ser lliure si no li donen s'ho pren i sobre el recobriment de la llengua. F. Soler, Clavé, Guimerà i Verdaguer, en definitiva, projectaran la llengua que, amb teatre, literatura, premsa i cançó, arribarà a altes cotes amb desig de normalitat. En aquesta línia, els fonaments ideològics d'Almirall faran un forat clar, seran claus i evidents. La seva memòria i influència ha estat paral·lela a l'evolució del país en aquests anys de fracàs d'aspiracions de modernitzar l'Estat des del liberalisme i d'una via nova, el catalanisme polític que arrancarà amb la Lliga, vint anys després dels precedents dels congressos catalanistes (1880 i 1883) i el Centre Català (1882). Contemplar la percepció que té Almirall de la llengua catalana pot ajudar a entendre el procés de submissió i recuperació que va des del somni de llibertat de la revolució del 68, on es pensava en una recuperació de normalitat —i l'esclat de la premsa satírica, literària i política ho evidencià— fins a la tornada a la imposició de la discriminació de la Restauració.

En el procés de recuperació de l'obra d'Almirall té un paper rellevant la visió política i caldria analitzar-ne la dimensió social i cultural més enllà de la política. Una visió expositiva ens mostra una reflexió sobre el federalisme i sobre el republicanisme, però també sobre com havia de ser el futur, el catalanisme polític, des d'una base federal, igualitària. Rovira i Virgili ho diu clar: amb Almirall tenim des del 1869 un projecte de futur. Sigui a l'etapa inicial de profunda militància republicana amb iniciatives de tanta importància com el periòdic *El Estado Catalán*, en pro de la República Federal, on afirma:

Al objeto de hacer propaganda por el medio de dar a conocer al público que no tiene tiempo ni medios para verificar estudios serios de política, el mecanismo de la Constitución de una Confederación y llamar la atención sobre una multitud de problemas importantísimos, de cuya acertada resolución depende el porvenir feliz de nuestra patria.²

Així comença *Observaciones sobre el modo de plantear la confederación en España*, que el 1868 redacta el vicepresident del Club dels Federalistes. L'antologia de J. A. González Casanova l'aproxima com a peça important al costat d'estatuts i altres documents rellevants similars de les aspiracions polítiques de Catalunya des de la derrota militar del 1714.

Cal aprofundir,³ aquests anys, més enllà de la dimensió de l'obra publicada⁴ i dels textos de premsa, cal estudiar quina és l'actuació política d'Almirall a Madrid i què fa a Barcelona al llarg de tot el Sexenni. L'home de pensament no ha d'amagar el d'acció encara que sigui més fàcil trobar els llibres que no pas els documents de l'acció. Els articles que inclou a *El Estado Catalán* són tot un mostrari d'objectius d'un anhel de República ideal a la qual s'aspira en una formulació de clara dimensió rupturista no només amb la monarquia, sinó amb les persones, les idees i les estructures dominants ancorades en l'Antic Règim. En la quarantena d'articles que hi publica, manté una línia hipercrítica sobre l'evolució política del nou règim sobre el qual hi ha tantes esperances i il·lusions i no podem deixar de comparar-ho amb la Segona República, que repetirà la situació fins al soroll de sabres que la tanca.

2. *Bases para la constitución federal de la nación española y para la del Estado de Cataluña* (1868), Barcelona, Imp. C. Verdaguer; Valentí ALMIRALL (2009), *Obra completa*, vol. I, 1867-1879, ed. a cura de Josep M. Figueres, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, p. 127.

3. De la bibliografia recent sobre Almirall destaquem l'aportació de Josep Pich (2001-2005), ben rellevant després de les primeres aproximacions de Rovira i Virgili (1936 i 1947), Antoni Jutglar (1969, 1972 i 1978), Jordi Solé Tura (1967, 1970 i 1974), Valentí Fiol (1973), J. A. González Casanova (1974), Trías Vejarano (1975), Isidre Molas (1988), entre d'altres. Vegeu: FIGUERES (2009), «Bibliografia sobre Valentí Almirall», a Valentí ALMIRALL, *Obra completa*, vol. I, p. 45-56. De Pich, esmentem l'apartat «La reivindicació de l'oficialitat de la llengua catalana i els inicis del catalanisme polític» (p. 66-70) a «La visió de la llengua de Valentí Almirall (1841-1904)», *Llengua & Literatura*, núm. 16 (2005), p. 57-76.

4. En relació amb això, esmentem l'aparició de l'obra completa a cura de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans de la qual ha aparegut (2009) el primer volum amb els escrits corresponents al període 1867-1879 (vg. la nota 2).

Abans, però, a «¡Atrás, falsos liberales!», el juliol del 1869, els retola com a plaga funesta causa de la indiferència popular i motiu de discòrdia notòria. Al costat d'aquesta denúncia apareixen anàlisis sobre fets puntuals com el pacte federal de Tortosa (1869) del que és inspirador.

El 1873 publica la *Idea exacta de la Federación. La República federal española* i sempre simultaneja l'activisme intel·lectual amb un ritme d'activisme frenètic amb opuscles i articles, compaginant-ho amb la direcció de la Casa de Caritat, fins que el cop militar li ho privarà. Explica què és la sobirania i com aquesta pot determinar les limitacions de l'Estat central si les parts la tenen. S'hi escarrassa... i aplegarà, al combat federal, la lluita catalanista, i descobrirà models com el suís i el nord-americà. Publicarà llibres i articles, que agruparà en sèries. Són dues dècades en què, malgrat les dificultats polítiques, aspira a penetrar per la constància, com la gota d'aigua a la roca, segons afirmà a l'editorial fundacional del *Diari Català* i dona a conèixer la producció més important. El somni és realitat a Europa, doncs, parlem-ne. Durant el Sexenni i els primers anys de la Restauració desenvolupa propostes, critica, però, que no pot assumir l'èxit d'aquella organització inicial, el Club dels Federalistes i el Partit Republicà Federal, que són capaços d'influir al conjunt espanyol.

A Catalunya, no pot aliar-se amb els exponents ni, òbviament, del carlisme arborat, ni tampoc amb els grups més dinàmics de la ciutadania il·lustrada, que apostarà per l'autonomisme d'inspiració clerical o l'opció dinàstica espanyola. No arborà la bandera de l'obrerisme com a capdavantera, sinó que recrea posicions de suport sense ésser-ne l'abanderat, avaluarà els problemes socials amb un punt sempre de criticisme obrint les pàgines a la veu directe de les reivindicacions proletàries, aquest fet és il·lustratiu. Sempre amb la història com a referent per a analitzar el present. Sobre la data de 1808, en posem un exemple. Explicita que l'oposició a l'invasor francès era més pel fet de ser aquests revolucionaris que no estrictes invasors. Conclou que cal tenir el coneixement i defugir els tòpics i sofismes. Podríem preguntar-nos retòricament: què li haguera tocat de ser a ell: afrancesat per les idees compartides o lluitar al costat de capellans trabucaires resistents?

El 1880, la conjuntura podia arribar a ser més o menys similar: era evident que cap de les opcions possibles podria plaure a un il·lustrat que no podia implicar-se en altres opcions que no fossin la via federal i catalanista amb totes les limitacions que comportava: un pensador que està subscrit a les principals revistes culturals europees, viatja i analitza la realitat amb una posició

sempre d'acord amb principis de modernitat. D'ací, la diafanitat i la contunència amb què situa el cas suís com a model. Almirall creu, el 1878, en començar la mirada profunda, en un periple que va fixant-se més en Catalunya, que aquesta està malalta, decadent en diu, i que «hay que buscar las causas de tanta decadencia y aún de señalar los remedios que creamos más eficaces».⁵

Aspira a posicionar socialment un ideal de catalanisme no basat en la llengua, sinó en l'avenç, la modernitat, el progrés, és clar que serà potser massa agosarat pel moment històric en el comportament de les classes rectores. Per exemple, publicar Darwin no deixa de ser una opció revolucionària quan encara avui, a segons quins estats dels Estats Units, es considera que l'evolucionisme és matèria reservada per part de conservadors i censurable a la bibliografia docent oficial.

Almirall difondrà idees noves, i ho fa amb tots els elements al seu abast. El *Diari Català* en serà una tribuna extraordinària, amb un reguitzell d'iniciatives que responen, com escriurà a *La Imprenta*, de títol explícit quan una llei d'impremta restrictiva l'obliga a publicar amb tota mena de subterfugis. Així ho escriu en el llibre perquè la llei autoritza a fer-ho:

Doscientas páginas forman libro, y el libro es libre o poco menos en España. Lo que no llega a doscientas páginas, no puede ser publicado sin el beneplácito de la autoridad, y esta resuelve sin atender a otra razón que la del porque si. [...] Dentro de doscientas páginas podemos publicar hasta lo que ha sido denunciado en el periódico y será quizá penado por el tribunal. Ello es la demostración más cumplida de que la Ley es una Ley modelo.⁶

Amb la finalitat d'arribar a les 200 pàgines, utilitza uns cossos de lletres de només una trentena de caràcters per línia, cinc o sis paraules a penes. Resta clar que aquests mots del 1878 exposen una nítida posició d'activisme intel·ligent: utilitza totes les possibilitats de la llei i ho fa amb l'ambició d'un programa que havia d'atraure, com ho féu, un conjunt de joves formats, tots advocats, en moments que l'ensenyament superior era inexistent i que feien honor al seu lema:

5. La introducció apareix a V. ALMIRALL (1868), *Escritos catalanistas. Artículos por A. Z.*, Barcelona, Imp. de Pedro Casanovas [1878]. Inclou els articles «El renacimiento catalán» i «Las leyes forales y el carlismo en Cataluña», reproduïts també a ALMIRALL (2009), vol. I, p. 749 i 570, respectivament.

6. Valentí ALMIRALL (2009), «El Renacimiento catalán», a *Obra completa*, vol. I, p. 749-768.

Somos catalanistas o partidarios del renacimiento catalán no por el gusto de resucitar una lengua más o menos lógica y expresiva, que éste sería un fin muy mezquino, sino para conseguir un ideal generoso y expansivo. El empleo de nuestra lengua catalana puede desarrollar sentimientos catalanes, sustrayéndonos a influencias nocivas y enervadoras, y por esto, y como medio de acercarnos a aquel ideal, somos amigos de que hablemos y escribamos en catalán. Somos partidarios del catalanismo porque estamos persuadidos de que, utilizando las ventajas de nuestro modo de ser especial, adelantaremos más, muchísimo más, que yendo a remolque de quien nada puede enseñarnos, de quien vale y piensa menos que nosotros, por más que el desarrollo fatal de nuestra historia le haya hecho árbitro de nuestros destinos. En una palabra, somos partidarios del catalanismo porque opinamos que puede ser origen de mejora y de progreso.⁷

El Renacimiento catalán és el primer d'una plèiade de treballs d'Almirall pràcticament desconeguts avui que convindria repensar. És una primera recopilació d'articles; després, en vida, en farà una altra, també d'important, els *Articles literaris* a l'editorial, prestigiosa i avançada, de *L'Avenç*. La bateja amb el nom d'una sèrie d'articles, on reproduïx un gruix de reflexions sobre el que dóna títol al llibre, publicats a *La Imprenta*, i vuit articles més de gran predicament: «L'aristocràcia d'espardenya», aquella fuetada al comportament més asocial del ruralisme, dels hisendats catalans estàtics, i sis articles publicats, també, al diari citat i a *Gaceta de Barcelona* durant 1877 i 1878. Estem en plena involució després del Sexenni i, amb tot de reglaments i prohibicions, a la millor etapa d'una Espanya negra que, per poc, no torna a imposar un model inquisitorial que, si bé no aplica nominalment, sí que ho és de facto com es detecta amb l'articulat de lleis en les quals la repressió és implacable, per exemple, en relació amb l'esclavitud. El paper d'Almirall és possibilista: escriurà i maldrà per a crear tribunes noves. Ho farà des de fora del sistema polític. No hi participarà des de dins. Una tribuna important serà *La Campana*. Feia només set anys que un general, Gaminde, havia bombardejat la vila de Gràcia revoltada, pel fet de ser federal i republicana. El 1879, Almirall ho recordarà amb un títol periodístic que serà l'homenatge a *la campana* que mai no s'aturà de cridar per les llibertats i el combat: *La Campana de Gràcia*.

Fixem-nos en una de les facetes en la personalitat intel·lectual d'Almirall. És sabut que dedicà vida, fortuna i treball a un sol objectiu: la política catalana. Volem endinsar-nos, ara, en la vinculació entre el seu pensament i la llengua catalana a través de l'obra publicada.

7. ALMIRALL (2009), vol. I, p. 748.

LA LLUITA PER LA CATALANITAT A TRAVÉS DE LA LLENGUA

Les crítiques socials i polítiques són constants en la trajectòria d'Almirall. La seva dimensió política (a l'oposició del sistema), jurídica (advocat que no exercí) i periodística (com a editor de premsa i col·laborador) féu, d'Almirall, un referent nacional per la seva constant capacitat analítica, una argumentació ben construïda i una capacitat ingent de treball amb gosadia en la difusió. Les reivindicacions en els deu anys dinàmics de periodisme polític que conreà —del 1878 al 1888— seran fructíferes en producció i tant podran combatre l'esclavitud, vigent a la Cuba sota administració espanyola, com palesar les previstes deficiències de la futura Exposició Universal de Barcelona, que denuncia amb voluntat de millorar-la, o denunciar la malversació madrilenya dels recursos financers estatals. Articularà les reivindicacions en perspectiva teòrica —articles, llibres, etc.— i en l'organització de plataformes de lluita com una assemblea, el Congrés Catalanista del 1880, per a protestar (i eliminar) la discriminació que pateix la llengua, la cultura i la societat catalana o una crida que projecti socialment aquesta discriminació (el Memorial de Greuges del 1885).

La personalitat d'Almirall s'entén des de l'activitat: tota la seva vida pública, des del destronament d'Isabel II fins a la victòria del catalanisme a finals de segle, és un combat farcit de reivindicacions. Fins al moment final les mantindrà tot i la llarga pausa (1887-1904) afectat pel fracàs polític, la malaltia i la prostració social. Al discurs de l'Ateneu Barcelonès (1896) denuncia que la llengua catalana és desterrada del món oficial i fins i tot prohibida en el privat, no es pot utilitzar ni al telègraf i al telèfon. Davant d'aquest fet, i com a model a la vida social, tot atenent que l'Ateneu és el «primer centre de la vida moral i material de Catalunya», té un deure, i així, amb la tria de llengua per al seu discurs fa «acte possessori de l'ús de la llengua catalana». La llengua serà punt essencial en la reivindicació almiralliana en la qual ens fixarem en una repassada de les al·lusions que fa en el conjunt de les principals conceptualitzacions que desenvolupa.

Almirall utilitza, amb capacitat narrativa i eficàcia conceptual, els diversos recursos de l'escriptura de persuasió. Així, articles com el diàleg entre dos rius —l'Ebre i el Tajo— li serveixen per a evidenciar posicions antagòniques de pobles diversos que han de conviure forçosament; la visió entre els Xiquets de Valls i les curses de toros el mostren, també, com una dimensió que es preocupa que el seu pensament arribi ben fàcilment al lector. Tanmateix, més que a l'article, serà al discurs, a la conferència, en el text extens, on excel·

leixi en l'anàlisi de la situació de la llengua catalana. Tant podrà ser un text preparat com un discurs de combat, de rèplica al poeta, ministre i polemista Núñez de Arce per la seva hostil posició a la cultura catalana, que evidencia a l'Ateneu de Madrid, Almirall el rebatrà en un destacat discurs molt publicat diversos cops, difós profusament i avui gairebé oblidat: és la *Contestación a Núñez de Arce*, on argumenta subtilment, eloqüentment, el perquè de la reivindicació catalana. Pel que fa al tractat, a la dimensió més acadèmica, profunda, filosòfica, Almirall no oblida mai la perspectiva pedagògica. Crea exemples que, encara avui, són il·lustratius: la casa de propietaris diversos amb espais comuns i espais privats per a explicar el federalisme, una voluntat d'incidir en la realitat.

Els quasi set-cents articles que escriu són alguns dels millors documents per a entendre el trànsit de la societat catalana subjugada el 1867 a la societat catalana reivindicativa del 1885. Almirall n'és, alhora, testimoni que ho descriu i protagonista que en té responsabilitat. En aquests articles, la llengua ocupa un espai quantitatiu menor, només n'hi ha un parell d'específics sobre la llengua,⁸ tot i que les referències en llibres, discursos, etc., són constants en al·lusions. Com veurem, però, és en la seva obra doctrinal i en les realitzacions on la reivindicació de l'ús lliure de la llengua apareix plena.

Durant tota la seva activitat política, Almirall utilitza de manera fonamental i prioritària la premsa com a promotor, editor i col·laborador. Escriu, habitualment, en periòdics crítics, com *L'Avens* o *La Imprenta (El Diluvio)*, o de manera esporàdica en molts altres (*La Renaixensa*, *La Il·lustració Catalana*...) i, sovint, crearà la seva tribuna que dirigirà i en la qual escriurà: *El Estado Catalán* a Madrid, *El Federalista* o el *Diari Català* de Barcelona en són clar exemple. També ho farà als butlletins d'entitats polítiques com els del Centre Català. No obstant, sovint és el llibre l'instrument poderós, que aplega, pel fet que té més tolerància de la censura, articles (*Escritos Catalanistas*) o articula com a sèrie de reportatges (*Espanya tal com és*). O la mateixa *Contestació* que abans de ser llibre és publicada a *La Renaixensa* com a sèrie d'articles. La paraula vibrant, el míting, la conferència, el discurs és, en la seva veu convincent i allunyada de la retòrica dominant al moment, la tribuna habitual en l'articulació de les idees eix en la societat noucentista barcelonina. Si escau, no dubta a situar-se fora de l'Estat espanyol que limita la seva

8. «Les llengües oficials a la Suïssa», *Diari Català*, núm. 80 (22 juliol 1897) i «Una qüestió important», *L'Avens*, que veurem més avall.

expressió. Així, acut a *L'Aureneta* de Buenos Aires, on es pronuncia contra l'opressió estatal del fet català per part d'una monarquia borbònica intolerant que prohibeix el periodisme en català. O bé edita en francès la seva visió crítica de l'organització i el comportament de l'Estat —*Espanya tal com és*— o projecta els seus articles a França en traducció o amenaça de portar el Congrés Catalanista a Perpinyà si n'és prohibida la seva convocatòria. Premsa, llibre, discurs, conferència..., tot a favor de la discussió i el xoc de les idees.

Almirall té ideals identitaris en diversos aspectes més enllà del lingüístic. Aspiracions morals que segueixen els ideals de la Revolució Francesa —llibertat per a les persones, fraternitat per als pobles, igualtat per a les classes socials...— que malden per una major felicitat des de l'harmonia de la solidaritat i són molt estimats per Almirall. Els seus articles seran sobre l'esclavitud, la pena de mort o l'actualitat política europea, espanyola o catalana i sobre aspectes ideològics. Ho demostren les constants referències al 14 de juliol i al que l'esdeveniment representà políticament per a Europa. La projecció d'aquest ideari serà element central d'una praxi sense separar-se d'iniciatives conjuntes de la premsa barcelonina a les quals s'afegirà el *Diari Català*: campanya pels treballadors sense feina o en favor dels afectats a les inundacions de Múrcia, que són exemple clar de l'aplicació d'aquests ideals. Aspiracions materials en un progrés científic que s'ha de generalitzar i que mitjançant l'ensenyament ha de ser el punt àlgid de la seva voluntat solidària.

Normalitzar la societat catalana ajudant a alfabetitzar-la i col·laborar en la difusió del coneixement científic més enllà dels cercles privilegiats és un dels objectius claus d'Almirall. També, és clar, contribuir a promoure les aspiracions polítiques: republicanisme, catalanisme, federalisme, liberalisme. Millorar la societat en la perspectiva global econòmica i cultural, social i moral. Maldar per l'enlairament de la condició humana (de les criades als esclaus tot passant pels obrers) li és un tot a través del qual pot articular els ideals d'una societat en tensió. Amb el lema «Catalunya i avant!» aspira a una irradiació, i la troba en els nombrosos diaris i revistes, casals i centres diversos arreu de la geografia catalana (tots ells amb un butlletí i una biblioteca). Seran el caldo de cultiu escaient per a aquesta projecció. Que no aconseguís l'èxit ple per culpa de la posició de l'Església, del paper d'un Estat centralista absorbent i de la manca de teixit social afí són algunes de les raons que expliquen que no pogués arribar a ser líder indiscutible. Hi participarà en convergència amb les aspiracions socials (progrés material, com els enllaços o l'extensió del ferrocarril o la instal·lació de l'energia elèctrica) i les

polítics de transformació de la societat en urbanisme, ensenyament, comportament, etc.

LA LLENGUA, MOTOR I MIRALL DE LA REIVINDICACIÓ

La llengua com a «signe de l'esclau» fou una frase afortunada que encaixà i es repetí les primeres dècades del segle XX a la premsa nacionalista. Cal trencar aquest signe de l'esclau i ho evidència fent primer la descripció i, tot seguit, apuntant la possibilitat de solució. És, en aquesta tasca d'agitació, on el treball d'Almirall resulta més convincent: Almirall vol una llengua moderna, en demana una normativització, fins i tot el mateix *Diari Català* es planteja de publicar una gramàtica catalana que anava a cura de P. Sacases.

Com a model de llenguatge, rebutja l'opció cultista, el perill que hauria portat a una dissociació de la cultura catalana entre una minoria que hi participaria i una majoria allunyada que consumiria en altres llengües dominants, o sigui, en castellà. Catalunya no fou Occitània perquè la història fou diferent, òbviament, però també perquè hi hagué una connexió entre moviments populars des de l'obrerisme de Llunas amb *La Tramuntana*, el periòdic vermell i tots els altres que després explotà Innocenci López, fins al moviment coral de Clavé, el teatre de Pitarra i el sentit profund d'una gran capital que irradiava ciència, oci, serveis, cultura, economia... i cohesionava tot el país. Almirall dóna suport a l'opció del progrés, i el seu crit de «Catalunya i avant!» l'entendem no només com a crit del progrés del catalanisme, sinó que el catalanisme, és, precisament, el progrés. La revista *L'Avenç* fou la plataforma que encarnà aquest progrés. I en llengua catalana. Aquesta revista, diguem-ho clar, és la tribuna en la qual Almirall col·laborà més temps, ho féu durant vint anys. És la tribuna en la qual es reivindica una opció de ciència.

D'altra banda, creu en la innovació, en la cultura i, també, en política. Com assenyalà Àngel Duarte a les interpretacions del pacte federal de Tortosa i del republicanisme noucentista, Almirall encarna el federalisme que aspira a regular les relacions dels pobles mentre Pi creia en els drets de l'individu; no és casual que el primer acabi essent considerant el forjador del catalanisme i el segon acabi gairebé oblidant la llengua catalana. Per a Almirall, aquesta era una gran peça en el valor constitutiu de la identitat catalana, mentre que per a Pi no arribava ni una dada.

Defensà les seves posicions, tot i que les alterà en una evolució. Després de la ruptura amb Pi i Margall, el 1881, s'acosta als prohoms de *La Renaixen-*

ça, hi col·labora abundantament el 1885. Aquest mateix any, hi deixa els conceptes clars i en aquest diari Almirall publica, a més, una sèrie sintètica de gran abast per la possibilitat de convergència. Prova de l'interès que despertà en les files regionalistes és que, el 1901, el Club Autonomista Català l'editarà amb el títol de *Regionalisme i particularisme* abandonant l'original d'*Aspecte polític i social del Renaixement català*. En aquest assaig raona que no es concep un estat sense que exerceixi actes de sobirania, el poder és un element, diu, essencial de l'Estat. No es diu que el poble sigui el poder, sinó que l'exerceix. Poble i poder no es confonen. La llengua, aquell signe de l'esclau que en altre moment escriu, ha de ser, també, mostra d'aquest poder.

Hem escollit uns textos representatius de la seva obra per a observar la continuïtat en la reivindicació lingüística que manté. Arrenquem el 1879 amb el *Prospecte* o manifest que és preludi de l'aparició del *Diari Català*, i unes quantes referències a aquest periòdic amb al·lusions al Congrés Catalanista del 1880. Seguim amb la revista *L'Avenç* (1882) i, del 1885, l'any del *Memorial de Greuges*, l'assaig *Aspecte polític i social del Renaixement català*. El 1886, amb *Lo Catalanisme*, la gran aportació doctrinal on la llengua ocupa un rang específic en la reivindicació. El 1887 publica la rèplica al discurs que el 1886 pronuncià el ministre i escriptor Núñez de Arce, intolerant en el respecte amb la diversitat. El 1896, el cèlebre discurs a l'Ateneu Barcelonès. Encara, per acabar, una referència, el 1902, al pròleg a la segona edició de *Lo Catalanisme*.

1879. L'INICI DE LA REIVINDICACIÓ: EL *DIARI CATALÀ*

La Revolució del 68 fou un intent extraordinari de modernitzar tant Espanya com de renovar la situació de Catalunya: només cal veure l'èxit, l'esclat, de la premsa satírica, literària, humorística, política com, amb títols llampants —*La Barretina*, per exemple—, se situa en primer rang d'interès popular⁹ (mai no havia passat en el periodisme fins a aquell moment). Obren el camí perquè *L'Esquella*, *La Campana*, *La Tramuntana* siguin les revistes de moda, en teatre, en cant coral, en poesia, en manifestacions cultes com els Jocs Florals... El català s'obre camí i treu el cap encara que la discriminació sigui aclaparadora: tot —absolutament tot— el món oficial i públic és en castellà. Ha contaminat fins i tot el comportament autòcton que li és subordinat. Els catalanistes

9. Jaume SOBREQÜES (1965), *La Revolució de Setembre i la premsa humorística catalana*, Barcelona, Rafael Dalmau.

se'n queixen i lluiten perquè es faci ús de la llengua en l'àmbit privat, per exemple a l'Ateneu Barcelonès, on no arribarà fins al cap de dues dècades.

Penetrar a la universitat, la docència, la justícia, l'administració, etc., és un somni. Almirall reflexiona sobre el mode més eficaç de trencar un silenci secular que havia començat el 1714 amb la derrota i la seva formulació amb els decrets repressors del 1716. Quasi dos segles després la Renaixença comença amb versos i historiografia i acaba amb una reivindicació global d'autonomia i respecte cultural, jurídic i econòmic el 1885.

El *Diari Català* representa un salt qualitatiu extraordinari del panorama mediàtic, en moments hegemònics del periodisme escrit, per tres raons: perquè és el primer en català, perquè tècnicament està molt ben fet i perquè el contingut és rellevant, pertinent i de qualitat intel·lectual i literària. Pel que fa a la llengua, el simple fet d'aparèixer és un salt tan insòlit com la presència d'un canal televisiu en català el 1984 quan feia trenta anys que el mitjà era monolingüe en la llengua obligada a l'Estat. No té altre punt de comparació, objectivament, que l'aparició del diari *Avui* el 23 d'abril del 1976. El periòdic d'Almirall i els joves advocats republicans que l'acompanyen no desperta, almenys ni a la premsa ni a la bibliografia, aquest eco social perquè és un diari partidista. Si que és un sotrac social tanmateix. L'opció política, moral, ideològica, és brutal: opten per la dimensió alternativa i minoritària: republicana, federal, maçònica, avançada, laica, etc. En una societat on les forces vives —els partits dinàstics— tenen un pes fonamental, on l'Església encara és baluard i fonament absolut i on el tradicionalisme fumeja, i no retòricament, amb els trabucs calents a la muntanya catalana. El desig del lema «Avant, sempre avant!» dels idealistes joves i aïllats d'una base social nombrosa serà una flor —o bé un parèntesi inicial si es vol dir així— tot i la qualitat, i riquesa i duració del projecte al qual paulatinament s'hi afegirà la societat les properes dècades a mesura que la ciutat creixi i el camp perdi protagonisme.

El diari, fet en llengua catalana, durarà dos anys i dos mesos, del 4 de maig del 1879, diada dels Jocs Florals, fins al 30 de juny del 1881. Fou bandera i tribuna diària, diumenges i dilluns inclosos, que la llengua catalana podia sortir de la cuina, del folklore on la volien —i volen— situar-la els seus enemics. Quan Suárez, president del govern, en plena transició política a finals del segle xx, afirmà públicament, a la premsa francesa, que la llengua catalana no era apta per a estudiar ciència nuclear, o Calviño, director de Televisió Espanyola (TVE), manifesta que la futura televisió catalana ha

de ser antropològica, el nexa és comú: el català ha de ser residu anecdòtic digne de museu però no apte per a la vida pública. Almirall demostra, un segle abans, que el contingut, la forma, la presentació, en definitiva, la presència al carrer, ha de ser indiscutible: el diari és l'evidència que la llengua catalana pot ser —perquè ho és per història, collectivitat i voluntat— igual que les altres societats de l'entorn malgrat no tenir un estat que la defensi i sí un estat —o dos— que la persegueixen sense complexos ni timideses.

Uns quants dies abans d'aparèixer al diari, es difonia la notícia mitjançant un número zero prospecte, un fulletó on s'explicava què volia, a què aspirava. El *Diari Català* indica que surt a la vida:

ple d'esperances i abrigant la seguretat de ser ben rebut dels catalans. Son títol diu ben clar que serà escrit en català. Serà la primera publicació diària que usarà exclusivament la nostra llengua. I no sols serà escrit en català sinó que parlarà en català com sàpiga i no sols parlarà tan català com sàpiga, sinó que procurarà pensar i obrar a la catalana. Per desdita, el desarrotllo de la història pàtria en els darrers segles, ens ha voltat d'influències, que ens lliguen los braços i desnaturalitzen el nostre gènit característic.¹⁰

Si amb la vintena de diaris existents aleshores a Barcelona la voluntat política fos prioritària, i tenia voluntat d'incidència —una societat que volia el castellà com a factor de modernitat—, és del tot evident que havien de publicar-lo en la llengua dominant aleshores, d'ús i majoritària en l'àmbit escrit. Mai no s'ha repetit prou l'acte de valentia que representava editar el diari en català. El nombre de llibres editats en català i en castellà a la Catalunya del moment era indicatiu de la situació; les xifres són eloqüents: 1879: 37 títols; 1880: 28, i 1881: 35. En castellà són xifres igualment baixes en relació amb l'actualitat —120, 141 i 125 per als mateixos anys— però el factor de distorsió fonamental és que l'edició de Madrid arriba a Barcelona i que la permanència o vida mitjana dels llibres és molt més alta que l'actual, on, al cap de tres mesos han desaparegut d'escena, un llibre estava diversos anys al mercat. D'ací la força de l'estoc en castellà tot i la xifra baixa. Per al contingut, la visió crítica és determinant. En català apareix teatre, narrativa, poesia, folklore..., mentre que en castellà hi ha manuals, ciència, tècnica, llibre instrumental..., o sigui, l'edició més venuda i prestigiada.

10. «Prospecte», *Diari Català* (1 maig 1879). Reproduït a ALMIRALL (2009), vol. I, p. 884 i s.

Almirall i els seus fan el diari en català i això representa una rebel·lió en tota regla. A més el faran impregnat de contingut progressista, i el sistema de la Restauració espanyolista i clerical s'hi oposarà: tindran tres judicis polítics. Hauran de llençar la tovallola després del darrer. El repressiu Tribunal d'Impremta no podia tolerar un periòdic en català, liberal i republicà, progressista i que, a més, tenia força èxit tot i ser vist, des del centralisme, com a separatista perillós, o sigui, minoritari.

Tornem a la llengua. En el *Prospecte* s'alludeix a la força de ser i afirmen que ni l'esperit català ha mort ni la catalanitat ha estat dominada del tot. Volen que el *Diari Català* sigui el vèrtex del renaixement polític i cultural. Afirmen al punt segon:

D'ençà que tornem a escriure en català i no ens avergonyim d'usar la nostra llengua, que és tan bona com qualsevol altra de les que es parlen a Europa i més lògica i precisa que algunes de grans pretensions, sempre que dos catalans parlaven en confiança, encara que ens separessin oposats punts de vista, reconeixiem la necessitat de tenir diari català. El nostre renaixement —dèiem tots— serà manco fins a tant que disposi del medi més poderós dels temps moderns; de la premsa diària.¹¹

Aquest és el primer gran mèrit de l'esforç d'Almirall: encetar i promoure una iniciativa que, com a conseqüència dels avatars del segle xx —dues dictadures militars repressores *ad limitum* de la identitat catalana—, no ha pogut estar valorat com cal tot i que Antoni Rovira i Virgili en va fer unes reflexions suggestives al respecte més enllà de l'anècdota dels diners d'Almirall que s'han demostrat invàlides: el diari d'Almirall va triomfar en vendes. I no va morir per desídia dels lectors —com *La Gramalla*, el 1871, per exemple— o tantes altres revistes fora de to per avançades o carrinclones per a lectors que, per un sentit o per un altre, se'n desvinculaven. És clar que pensem no era només la llengua sinó l'adequació del contingut. Una revista de modes com *La Bordadora* reeixia mentre *El Europeo* desapareixia enmig de la desídia col·lectiva.

Un segon aspecte que cal destacar de la visió de la llengua del *Diari Català* és el model de llengua que hi van fer servir: o el popular to xaró que, des dels èxits de Frederic Soler «Pitarra», el 1866, amb *Les joies de la Roser*, exhaurides en successives edicions, o el teatre de patacada i riallada amb paròdia d'èxit,

11. «Prospecte», *Diari Català* (1 maig 1879). Reproduït a ALMIRALL (2009), vol. I, p. 884 i s.

que té el mèrit d'acostar la societat del moment a la seva llengua parlada, que mai no abandona, tot i que la burgesia, la intel·lectualitat, el clergat i l'aristocràcia renunciessin a l'ús escrit. Segurament, l'extensió de l'analfabetisme contribuï, amb l'herència d'un mil·leni d'identitat, a la pervivència de la llengua com a fet insòlit sense poder polític eficaç. El segon model era el culte i reclus dels Jocs Florals, com a mostra de llengua allunyada de la realitat social (i poètica). El model de llengua no és el primer, el «groller» com tot hi apuntava, fet que seria el més congruent per amistat personal dels membres del grup o per afinitat generacional, ideològica o estètica. Tampoc no serà el segon, allunyat dels qui hauran de ser lectors naturals del periòdic. El sentit profund de llenguatge —i de model de país— apareix clar en el títol x del *Prospecte*:

Respecte al llenguatge procurarem que sigui clar, correcte, i el més aproximat que es pugui al que actualment se parla en la generalitat de Catalunya. No defugirem, pel sol motiu de no ser castisses, paraules que no puguin ser suplertes per altres conegudes. Sabem que no hi ha llengua que no prengui de les altres les paraules que li convenen, i no ha de ser la nostra una excepció de la regla general. El gènit d'una llengua, més que en les paraules, se mostra en los girs, en les construccions, en els modismes i en lo frasejar. El caràcter distintiu de la catalana és la concisió i la claredat. Procurarem, doncs, ser clars i concisos. El llenguatge és avui una verdadera dificultat pels catalans, a causa de haver-se interromput son ús escrit durant molts anys. De aquí resulta, que si es ressuscita el de l'última època literària, se cau en un arcaisme impropï dels nostres temps, mentre que si s'emplea el català tal com se parla, resulta sinó groller, poc artístic. Això vol dir que havem de seguir en la ja començada empresa de reconstruir l'idioma, i un idioma sols per l'ús es reconstrueix. Escrivim, doncs, en català, i en català tractem assumptos sèrios i moderns, i sens adonar-nos en s'anirà formant la llengua pròpia dels catalans d'avui.¹²

Almirall optà per un model definit, des de les forces avançades, en aquells moments marginals: llengua única i en presentació de dignitat i respecte. Que el republicanisme i esperit maçònic que l'amaraven l'allunyin del qui havia de ser el seu públic natural —clergues catalanistes, conservadors literats, amants de les tradicions...— és comprensible per la polarització social existent, que feia decantar el teixit social vers l'eix de la religió al costat d'altres com la llengua, ideologia, etc.

12. «Prospecte», *Diari Català* (1 maig 1879). Reproduït a Josep M. FIGUERES (1999), *El primer diari en llengua catalana (1879-1881)*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, p. 413 i s.; reproduït també a ALMIRALL (2009), vol. I, p. 888.

El model de llengua triat pel diari fou clarivident. Reiterava l'evidència del valor lingüístic, el darrer dels deu punts del programa fundacional. Se'n parla al primer i també, de manera exclusiva, al darrer. No és només rellevant el que el diari digué, sinó el que féu. El gran mèrit d'Almirall, és clar, en la història social de la llengua catalana és el d'haver creat un periòdic que tingué èxit de públic amb contingut rellevant. Ràpidament se situà en els primers llocs en la vintena de periòdics que apareixen aleshores a Barcelona. Destaquem, també, el seu bon disseny i, de manera molt especial, per altres iniciatives: el concurs literari, els actes públics de to polític com el Congrés Catalanista i, simbòlicament destacat, l'edició d'obres, tot i ser en fulletó, que han passat gairebé desapercbudes, com el famós llibre sobre el viatge del *Beagle* de Darwin, la narrativa d'Edgard Allan Poe i Bret Harte i Homer amb *La Iliada*. La llengua catalana publica, en rang d'igualtat amb la castellana, les grans aportacions culturals. Val a dir que són traduccions del francès i no dels originals, però l'eficàcia social del fet és un esdeveniment social per a la Renaixença que, fins aleshores, només en traduccions de novel·letes de circumstàncies anodines, si resseguim els catàlegs de l'editorial homònima a la revista, i diari que donà nom al moviment renaixentista. Amb el diari d'Almirall, la cultura catalana fa un pas de gegant. Apareixeran, poc després, nous periòdics en català a Sabadell, Reus i Barcelona. La cultura catalana no podrà recloure's en els límits del ruralisme. S'obrirà la porta a l'explosió del Modernisme amb un nom que li és programa.

Gràcies, doncs, a la iniciativa d'Almirall, apareixen més diaris que projecten el seu ideari en els aspectes compartits per la reivindicació cultural, que no era exclusivament republicanofederal, i, també molt important, els seus conceptes arrelaran i la influència no es pot menystenir perquè el Centre Català, tot i explotar en baralles sorolloses que el portaran a la dissolució, tingué delegacions arreu del país i són mostra evident d'aquesta difusió conceptual. No podem tampoc negligir la persistència de la «metodització» o sigui l'extensió normativitzada de l'ensenyament. No deixa de ser simptomàtic que el *Diari Català* proposi la creació d'una Acadèmia de la Llengua Catalana (amb finalitats properes a les de l'Institut d'Estudis Catalans) i que el Congrés Catalanista ho ratifiqui, s'argumenta a favor de la idea tot reclamant la normativització. Quan s'aprova encara són calentes les paraules d'Antoni Feliu i Codina:

Sapigan aquells que es burlen de la literatura i dels que la cultiven, que hem tingut bastantes forces per donar-li lo que ja mai havíem tingut, hem tingut bastantes

forces per a formar una Acadèmia que doni a nostra llengua una Gramàtica i un diccionari per aprendre el català.¹³

Almirall, president del Congrés i ben poc amic dels encenalls estèrils, veu un dels fruits de la seva acció en promoure la magna reunió. El president de taula digué:

Queda aprovada la base addicional; per consegüent queda aprovada la formació de la Acadèmia de la Llengua Catalana. I com considero, senyors, que això és un fet importantíssim i transcendental per Catalunya, jo des d'aquí us demano un aplauso, però nutrit, per la futura Acadèmia de la Llengua Catalana. (*Estrepitosos i repetits aplausos*).¹⁴

Era el 22 d'octubre de 1880. El diari havia marcat exemple, havia promogut un Congrés polític que maldà per crear l'Acadèmia de la Llengua Catalana i encunyava i divulgava conceptes:

Perquè volem parlar la nostra llengua nos diuen aspres i maleducats. Perquè volem conèixer la nostra història, ens moteguen d'exlussivistes i de mals espanyols, de rebecs i de pertorbadors. Si volem defensar el nostre treball i pretenem que se'ns doni no el que ens pertoca sinó una petita part de lo que deurien, nos tracen com a pobres que capten, i no ens diuen «Deu n'hi do», se'ns treuen del davant amb un «Demana més que un català». [...] Això fa molts anys que dura. Abans feiem molt cas de lo que se'ns deia i arribàvem a avergonyir-nos. Quasi no gosàvem parlar en la nostra llengua. [...] Era que llavors no havia nascut encara lo el catalanisme. Avui ja parlem i escrivim en català; avui ja sabem que la nostra llengua és tan bona com qualsevol altra per a expressar fins gran idees.. [...] és que el catalanisme ja ha nascut, però encara no ha fet tota la creixença. Demà, el català serà la llengua oficial de la nostra terra catalana.¹⁵

L'argumentació sempre fuig de la retòrica. Caldrà aprendre el català —raona Almirall amb una finalitat d'interès material: la formació, l'educació— perquè és la llengua natural. Al llarg de la seva activitat pública, al

13. «Diari de les sessions del Primer Congrés Catalanista», *Lo Catalanista* (25 novembre 1880), reproduït a Josep M. FIGUERES (1985), *El Primer Congrés Catalanista i Valentí Almirall*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, p. 179.

14. «Diari de les sessions...» (5 desembre 1880), a FIGUERES (1985), p. 201.

15. V. ALMIRALL (1881), «Catalanisme de debò», *Diari Català* (1 maig). Parlament a la vetllada que organitza l'Associació Literària de Gràcia Escut Català. Reproduït a V. ALMIRALL (1984), *Articles polítics*, Barcelona, La Magrana, p. 111 i s.

Diari Català o *L'Avenç*, Almirall dóna suport a les iniciatives de promoció, ja sigui al suport a professors catalans o denunciant les discriminacions seculars: l'absència de la docència o de les noves, com la prohibició que els telegrams poden ser en català mentre poden ser cursats, a l'Estat espanyol, en totes, totes, les altres llengües del món (!). Com hem dit, Almirall no redacta cap article sobre la problemàtica conjuntural de l'ús públic de la llengua catalana, malgrat que la seva preocupació per aquest problema és constant, en fa propostes de llarg abast. Proposa saltar al camp de la mística (religió i poesia) i fer esdevenir la llengua apta per a l'oci, la ciència, la divulgació, la docència i aconseguir el mateix èxit social que ha tingut en teatre, periodisme, cançó...

En fer el resum cultural en un dels articles dominicals, que significava com «L'amic de cada festa» remarca la satisfacció pel progrés del catalanisme i escriu:

Dintre del moviment científic-artístic que s'ha desenrotllat en Barcelona, s'ha usat tant la llengua catalana com la castellana. Pocs anys enrera nos semblava que qui volgués dir en públic quatre paraules en català havia de fer un paper ridícul. Avui s'ha demostrat pràcticament que ni per tractar los assumptos més rigorosament científics no és obligatori parlar en castellà.¹⁶

1882. INSISTÈNCIA EN LA LLENGUA: «UNA QÜESTIÓ IMPORTANT»

Mort el diari el 1881, i sense tribuna pròpia, Almirall participarà en altres plataformes. Les més conegudes són *La Renaixensa* (1885) i, com sempre, a *L'Avenç*, una revista amiga que editarà el 1904 el recull d'articles del total que li publicà entre el 1882 i el 1890. El primer fou sobre la llengua catalana, el segon, dedicat a Darwin i altres qüestions com Occitània, Aribau, etc. Algun fou molt reproduït com el «Diàleg entre l'Ebro y'l Tajo» que, juntament amb «L'aristocràcia d'espardenya», seran els més difosos d'Almirall per l'encert de la forma dialogada i simbòlica en l'estructura narrativa, inusual a l'època, i l'actualitat del contingut durant un segle i el ritme dinàmic que li atorga.

A *L'Avenç*, enceta, així, la col·laboració amb «Una qüestió important», una reflexió sobre la llengua que esdevindrà exemple del pensament d'Almirall. Serà el primer article del recull del 1904:

16. L'AMIC DE CADA FESTA (1880), «Activitat científica y artística», *Diari Català* (11 abril).

El catalanisme ha arribat a un punt de vida que li permet exhibir-la en manifestacions de tota mena, per la qual creiem que ha arribat ja l'hora de plantejar una de les qüestions més transcendents pel pervindre de la nostra terra: hem de parlar ja d'introduir el catalanisme a les escoles. Que els catalans som refractaris a la llengua castellana, és evident. Els que hem passat tota la joventut en universitats i instituts, aprenent-ho tot en castellà i adquirint en aquesta llengua des dels rudiments fins als sistemes més abstractes, no arribem mai a pensar en castellà, ni tan sols quan meditem sobre les mateixes ciències apreses, així com el qui ha viscut molts anys a Madrid no arriba mai a parlar de manera que no descobreixi son origen a les poques paraules. I noti's que hi som refractaris per temperament, no per voluntat ni per desviament. Tant és així, que fins aquells que fan tots els esforços imaginables per a ésser tinguts per oradors o parlistes (permetisem el barbarisme), fins aquells que, renegant de sa llengua, parlen el castellà a tothora i el fan obligatori dintre de casa seva, no aconsegueixen pas millors resultats que el qui no s'hi fixa.¹⁷

La contemporització d'Almirall amb posicions diverses és clara, tot i que la proposta que articula ho és amb la finalitat d'influir, perquè sigui adoptada, no simplement exposada. Tot l'article és una visió de formular un suggeriment de canvi de conducta, de proposta de comportament col·lectiu nou més enllà de la reflexió abstracta. Segueix Almirall:

Si això passa en els homes de lletres, en els que tenen per obligació l'estudi, ¿què ha de succeir, amb els que no llegeixen sinó per afició? Estem segurs de no equivocar-nos: el noranta per cent dels catalans dels catalans que saben llegir, sols entenen a mitges lo que llegeixen en llengua que no usen, i el cinquanta per cent lo menos no entenen ni el suficient per a formar-se càrrec del sentit d'un llibre, per poc que son estil sigui elevat i se separi del llenguatge corrent. Molts i molts són els que no arriben a enterar-se exactament dels successos del dia amb tot i llegir les gacettes dels diaris. D'això resulta una situació anòmala, molt perjudicial per a l'avenç i cultura del país. Se'ns ensenya a llegir en castellà, i sols podem aprofitar-nos en part de la lectura, perquè en general no coneixem prou la llengua, i en canvi no podem llegir en l'única que entenem bé, perquè no se'ns ensenya a llegir en català. Havent d'optar entre llegir bé el que entenem imperfectament o llegir imperfectament el que entenem bé, els resultats són sempre incomplets per l'individu i fatals per la generalitat del país.

L'article, que reproduïm íntegre, ens permet copsar la plasmació del pensament d'Almirall en un sol text. Val a dir que molts arguments seran repetitius, fins i tot, amb literalitat. El discurs de l'Ateneu de 1896 cita, generosament, la resposta a Núñez i al *Memorial de Greuges* hi ha nombrosos

17. V. ALMIRALL (1882), «Una qüestió important», *L'Avenç*, núm. 3 (15 gener).

conceptes de *Lo Catalanisme*. A «Una qüestió important» sistematitza la posició amb la seva prosa clara i raonada típica:

Es ben sabut que la generalitat dels homes sols aprenen bé una llengua, que es la que senten des de que naixen i amb la qual van donant forma a les seves idees a mida que es van desenrotllant ses facultats intel·lectuals, i fins els més grans filòlegs tenen una llengua com a pròpia i les demés com a estranyes. La llengua en que hem rebut les primeres impressions s'encarna de tal manera en nosaltres, que sempre més pensem en ella, i ja mai arribem a oblidar-la, per més que l'accidentació de la vida ens porti a no usar-la en molts anys. L'adquisició de la llengua pròpia es fa d'una manera lenta i pausada. En el bressol encara n'adquirim les primeres paraules amb les que expressem les idees més simples; l'anem complicant a la falda de la mare, a l'arribar a estudi la metodisem, i sols en l'ensenyança superior la deixem completada. Sols per aquests passos llargs i pausats arribem a fer-nos amos de la llengua pròpia. ¿Què ha de succeir, doncs, als catalans, que a l'arribar a estudi hem d'oblidar la llengua del bressol i de la mare, i que al sortir d'estudi he de tornar a la llengua de casa? Ha de succeir irremissiblement que no arribem a fer-nos llengua pròpia, perquè ni hem adquirit les idees en castellà, ni hem metodisat ni completat el català. Vegi's, doncs, si es transcendental la qüestió, que no intentem avui sinó deixar plantejada. No tenint llengua pròpia, ens trobem, en males condicions per a tota mena d'estudis, i les nostres facultats intel·lectuals arriben a ressentir-se'n, i per a tenir llengua pròpia no hi ha més que dos camins: adoptar per complert la castellana, fent de manera que des del bressol no en sentim d'altra, o conservar la catalana, introduint-la en les escoles, metodisant-la i completant-la en elles. Al nostre entendre, dels dos camins sols un és acceptable, perquè ja hem dit que som refractaris al castellà, i, encara que no ho fóssim, no duríem renegar del català, perquè mai ha renegat de sa pròpia llengua cap poble que s'estimi.

L'argumentació presenta una dimensió d'originalitat, no s'al·ludeix als drets, les voluntats, els desigs o les tradicions. S'argumenta a la utilitat, la pràctica, la millora del bé comú en l'ús de l'estudi fet amb eficiència. S'al·ludeix, dialècticament, a la necessitat de canviar el català pel castellà; l'argument el trobem en altres textos, amb una simple finalitat pràctica. Sap que la societat no el seguirà perquè és absolutament monolingüe i l'emigració castellana és exclusivament burocràtica o militar o de minyones de la llar, o sigui, quantitativament molt residual. No hi ha raons perquè la població substitueixi la llengua pròpia per una de forastera. «Que ha arribat tropa», diu Almirall al·ludint a la frase típica en escoltar esporàdicament castellà als carrers de la ciutat. És obvi que quan argumenta contundentment: «O canviem de llengua —català pel castellà— o bé aprofundim la pròpia aspira només a la segona part de l'enunciat però amenaça amb el primer». L'originalitat de la fórmula el fa ser

no només un innovador suggestiu, sinó capaç d'influenciar. I ho serà. Els títols de diaris que apareixen a comarques són tot un reconeixement: *Lo Catalanista* a Sabadell o *Lo Somatent* a Reus. El segon, ho diu explícitament Jordi Tous en la monografia que li dedicà, neix fruit de la influència d'Almirall. La seva contundència li fa penetrar les idees arreu d'inexorable manera.

L'editorial de *L'Avenç* del gener del 1892, signat per tota la redacció, en moment que les Bases de Manresa seran la generalització del clam, esbossa clarament conceptes com «problema lingüístic», «reivindicació oficial de la nostra llengua», etc. Aspirem, diuen, a «ficar en la consciència de Catalunya entera el convenciment de resoldre a favor de la llengua catalana el dualisme lingüístic que tants obstacles posa en el progrés intel·lectual» i, com veiem, l'argumentació és calcada d'Almirall.

1882. CATALÀ OFICIAL. EL CENTRE CATALÀ

A la dècada del 1880, amb la formidable empenta del diari, els congressos i el Centre Català com a arrancada, es palesa l'èxit de l'esforç de la dècada anterior amb uns elements importants en la sensibilització popular. Són l'èxit del teatre culte de Guimerà, que se suma al popular de Pitarrà, i de la poesia —de les revistes fins als Jocs Florals amb una munió de poetes que, amb multitud de certàmens arreu la geografia, vetllades i actes, amb el referent mundial de Verdaguer com a gran figura, es projecta en tribunes com *La Il·lustració Catalana*, *La Renaixensa*, *Revista Catalana* i altres dotzenes diverses amb la qual cosa la llengua passa, plenament, de l'àmbit erudit al social. Mentrestant, la reivindicació lingüística ha guanyat opinions, s'ha estès i hom configura una cultura que vol plena i normal, encara que tingui un estat en contra. Es vol fer que l'Estat espanyol deixi d'oprimir la identitat catalana i, encara que no l'ajudi, almenys que no l'esclafi. La formulació culminarà a les *Bases per a la Constitució Regional Catalana*, aprovades a Manresa, les populars Bases de Manresa, el març del 1892. La tercera Base expressa nítidament: «La llengua catalana serà la única que amb caràcter oficial podrà usar-se a Catalunya i en les relacions d'aquesta regió amb el Poder central.» I, al marge de grans declaracions, es reivindiquen les institucions començant per la universitat, que activi una càtedra de llengua i literatura catalana i que les altres institucions oficials properes, com les diputacions, patrocini l'Acadèmia de la Llengua Catalana que el Congrés del 1880 aprovà. S'enfila, així, la constitució del diccionari i la gramàtica, necessaris com a instruments imprescindibles per a l'ús social de la llengua, que és molt parlada però poc escrita.

El 1882 serà un any important a la història social de la reivindicació de la llengua catalana: el Centre Català es planteja una pregunta ben significativa en la qual costa poc d'endevinar-hi la mà d'Almirall:

És just i convenient que com aspiració del catalanisme es procuri que la llengua catalana sigui declarada oficial espanyola, al costat i al nivell de les demés que es parlen en la nació?¹⁸

1883. LA REIVINDICACIÓ PREN VOLADA

El 1883, la llengua serà el primer punt, seguida d'instrucció, impremta (història i cultura), dret, obres públiques, tributació i quintes. Sobre la llengua en reivindiquen l'ús com a idioma oficial i ho volen per tots els mitjans legals. El Centre Català també seguirà maldant per aquest objectiu. Vol que la llengua sigui oficial a tot Espanya, seguint el model suís. No una llengua per a una part, sinó totes per a tot el territori comú i, per a cada territori, la seva. Així es garanteix la igualtat plena. El Programa del Catalanisme que aprova el Consell General el 21 d'abril del 1883 és clar:

La Comissió nombrada lo 17 de l'actual, per lo Consell General, complint l'encàrrec amb què aquest l'afavorí, té l'honra de manifestar lo següent: Fa vint gener cinc anys, alguns dignes patricis se proposaren restaurar la llengua catalana, que mai havia deixat de parlar-se, i la conseqüència de tan generosa empresa ha sigut no tan sols regenerar la llengua, sinó crear una literatura que és ja robusta i vigorosa, i refer i popularitzar en part la nostra història pàtria. Aquests resultats devien fer néixer aspiracions. Los records del passat obliguen a dirigir la vista a l'esdevenidor i a examinar la situació present, i aquest examen havia de conduir-nos a conèixer que al costat d'altres països estem atrassats moral i materialment, i que una de les principals causes, i tal volta la major d'aquest atrás, ha sigut lo sistema absorbent i unificador establert per lo predomini castellà.

I, al considerar això, no podíem deixar de veure que aquesta centralització havia fins alterat lo caràcter català, que necessita regenerar-se, i que és una de les causes que més impedeixen la prosperitat de Catalunya, entre altres coses perquè posa estorbs a la creació d'aquells elements que, en l'actual estat d'adelanto, són indispensables per entendre les idees, produir i comerciar.

Conegut lo mal, per força havia de venir lo desig del remei, i d'aquí sortiren les aspiracions de què hem parlat i que ha arribat l'hora de condensar a l'efecte de què

18. A més del *Butlletí del Centre Català*, que informa de les conclusions i dels acords, és molt interessant seguir els debats a *La Renaixensa*, especialment el 30 de novembre del 1882, i a *El Diluvio*, especialment el 2 i el 9 de desembre del 1882.

siguin un llaç d'unió entre tots los catalans que les sentin dins son pit com a filles naturals i legítimes de son amor a Catalunya i que aquesta Comissió creu que deuen formular-se així.

Els catalanistes aspiren, diu el Programa:

Primer. A aixecar lo nivell moral i intel·lectual de Catalunya fins a posar-lo al menos a l'altura de sa activitat material.

2n. A que tingui tota la llibertat d'acció necessària per aprofitar sos elements a l'efecte de portar lo benestar i l'avenç a totes ses encontrades.

3r. A que la llengua catalana sigui declarada oficial espanyola a l'igual i al nivell de les demás que es parlen en la nació.

Acorden, també:

Dirigir-se a tos els ajuntaments de Catalunya i demás corporacions oficials i particulars per a que l'usin en les sessions i actes oficials, fent-los notar que no hi ha cap disposició legal que previngui el contrari. Dirigir-se a tots els mestres, així d'escoles públiques com privades, per a que l'usin en elles, fent-los notar les ventatges de l'ensenyança comparativa de les llengües catalana i castellana, de conformitat amb l'acordat a les assemblees pedagògiques.» S'adrecen als advocats, clergues per a que usin i promoguin la presència pública de la llengua, reclamen la formació de l'Acadèmia de la Llengua Catalana —encara no constituïda— i, acaben «recomanant a tots els delegats que usin sempre la llengua catalana en totes les manifestacions de la vida consentides per la llei.¹⁹

Almirall ha estat precursor, com el batejà Enric Prat, i a la dècada del 1890 hi ha un caliu més que notable d'entitats culturals, formacions polítiques i un ambient de reivindicació que ha perdut la por a reclamar, a exigir. El 1901, amb la victòria electoral de «la Lliga», s'encetà una nova dimensió vers la plenitud, vers la normalització. Només ho frenaran les armes dels militars espanyols mitjançant dues dictadures que el primer que legislaran, en relació amb Catalunya, serà, a la primera, el decret contra el separatisme, en realitat, contra la cultura, i suspendre la Mancomunitat i, a la segona, l'anul·lació de l'Estatut i la suspensió de la Generalitat.

19. Acord de l'Assemblea a Reus, 29 de maig del 1893.

1885. REIVINDICACIÓ COLLECTIVA, EL MEMORIAL DE GREUGES

El 1885, l'any del Memorial de Greuges, en l'assaig «Aspecte polític del Renaixement. Cartes a mon amic C», que apareix al diari *La Renaixensa*, el gran diari hostil i enemic només quatre anys abans, i ara amic en una conjunció global d'interessos, Almirall proposa que no es formulin només reivindicacions específiques de progrés i millora encara que les separacions perjudiquin l'objectiu global de la personalitat, la identitat catalana. Reclama que republicans i monàrquics, conservadors i liberals, s'impregnin de les aspiracions particularistes. Suggereix una campanya com la irlandesa en el parlament anglès. Ho manifesta;

Les aspiracions de Catalunya no es redueixen a les generals de progrés i millora que senten tots els pobles, sinó que son verdaderes reivindicacions. Avui pesa damunt nostra l'estigma dels vençuts. Des de la llengua i els costums, fins al dret i a les lleis, tot és fills d'imposicions continuades. Que el més unitari es posi la mà al pit, i amb tota lleialtat ens confessi si se sent o no rebaixat cada vegada que ha d'entrar en una oficina o ha de concórrer a un judici o ha de tractar un punt qualsevol científic en una corporació oficial, etc. Ben segurs estem de que, si no vol mentir, ens dirà que és el cert, i que més de cent vegades li ha caigut la cara de vergonya.²⁰

La constància d'Almirall és evident tant quan té una situació prevalent, els anys del *Diari Català*, com quan ha de compartir el lideratge d'opinió, la dècada de 1880. La reivindicació lingüística és prioritària, ha d'arribar fruit d'una força política unitària i no pot ser que sigui simplement atorgada pel poder centralista, sinó que ha de ser arrencada per pressió ciutadana.

Un dels punts àlgids de la dimensió pública d'Almirall serà arran de la presentació a la monarquia de la *Memòria en defensa dels interessos morals i materials de Catalunya*, que l'11 de gener del 1885 s'acorda, a la Llotja de Barcelona, de presentar a Alfons XII i que, conegut com a Memorial de Greuges, esdevindrà, amb les Bases de Manresa de set anys després, el document més simbòlic de la reivindicació catalana. En aquest text, la llengua no hi apareix explícitament, però en el fons hom reclama una sobirania, un respecte on la prosa d'Almirall apareix amb tota evidència i es diu: «Vulgui Deu que nostra treballada nació pugui regenerar-se pel particularisme». Tot i així, les al·lusions en aquest text a la llengua són constants, així constata com el Decret

20. *La Renaixensa* (19 juliol 1885). El Club Autonomista Català les reeditarà amb el títol *Regionalisme i particularisme* (1901).

de Nova Planta: «imposava la llengua castellana en les causes que es substanciessin davant l'audiència» i que defineix com «llengua que no és la que aprenguérem des del bressol, i que s'avé poc a nostre temperament». Ambdues, a la primera part, que concluen durament, tot i l'elegància i el possibilisme, és un text que s'entrega a un rei de parla castellana:

Des de la unió amb Castella fins a la catàstrofe dels temps de Felip V; des d'aquesta fins al periodo constitucional contemporani, i des de la inauguració d'aquest fins a nostres dies, ha passat sempre lo que acabem de descriure en aquestos curts pàrrafos. Tota resistència a l'absorció ha sigut motejada de rebeldia, i tota rebeldia ha donat pretext per a extremar l'absorció. Nostre mateix renaixement ha sigut considerat com un moviment passiu de rebel·lió, bastant per a demostrar-ho recordar aquelles disposicions dictades per donya Isabel en los últims dies de son regnat, i per les que se'ns limitava l'ús de la nostra llengua en lo teatro, i la sanya amb que en ocasions recents han sigut perseguides les més inocentes manifestacions del regionalisme.²¹

Tot i la suavitat, marca la preeminència d'una llengua damunt l'altra:

La Reial Acadèmia de la Llengua, en efecte, no anomena a l'oficial espanyola, sinó castellana, amb lo que clarament indica, que per més que sia una de les espanyoles, no és la única, sinó que n'hi ha d'altres que ho són tant com l'oficial; a pesar de lo qual, l'afany absorbent i unificador, sens respectar l'opinió de l'autoritat més competent, proscriu l'ús de totes les llengües regionals, deixant així a Espanya sens llenguatge nacional, puig que no el forma cap de les llengües que en la nació s'usen, sinó el conjunt de totes elles.

La voluntat d'igualtat serà constant. Hi insistirà a *Lo Catalanisme* l'any següent, el 1886. Vol que sigui el fraternal lligam i l'interès mutu, sense imposicions, el que faciliti la unió, que no confon mai amb la unitat o unificació. Arribaria, diu, a acceptar la monarquia si aquesta es conciliés amb el regionalisme. Sabem que no anà així i el monarca acabà, mig segle després, exiliat en no voler acceptar la integració del catalanisme, que promogué el republicanisme. La frase, colpidora, no deixa de ser sorprenent.

1886. *LO CATALANISME*, EL PRIMER COMPENDI TEÒRIC

A *Lo Catalanisme*, Almirall constata la necessitat de sortir de l'ensopiment moral, de rompre lligams i articular una resposta col·lectiva catalana

21. *Memòria en defensa dels interessos morals i materials de Catalunya*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1990, ed. facsimil de la primera edició.

basada en la història. A Espanya, la ignorància, la corrupció i la immoralitat tenallen el progrés i constata com la posició de l'ús del català ha millorat partint d'una situació de prohibició absoluta anterior, és clar.

En un punt, no obstant, s'ha mostrat constantment lo Renaixement decidit i intransigent, i aquest punt és l'ús de la nostra llengua. Aixís en sos primers temps de protesta accentuada contra la imposició castellana; com durant aquell període d'encongiment que va seguir a la trontollada del 1868; com a l'entrar en la nova via que ha de portar-lo a la vida pública activa, no ha deixat ni un sol moment de propagar lo català, i aquesta constància ha donat fruits amb veritable abundància. S'ha arribat a que en català s'hi escrigui no sols versos, sinó prosa, i prosa científica, i s'hi facin discursos, i s'hi redactin documents d'importància. Lo Renaixement s'imposa ja amb tanta força en lo referent a l'ús del nostre idioma, que algunes vegades que s'han reunit les corporacions actives per a ocupar-se de punts transcendents, en català han deliberat, i en igual llengua s'han dirigit al públic. Fins algun dels partits de la política general, creient-se que tal medi d'expressió és lo camí de fer prosèlits a Catalunya, l'emplea al propagar ses idees i en ses solemnitats i festes.

No vol renunciar a la llengua que considera consubstancial amb el Renaixement:

Tal constància en la restauració i propagació de la llengua indica que el Renaixement ha tingut bon ull al fer-se càrrec de la situació actual del país. Verdaderament la llengua no és pas lo més important element de la personalitat d'un poble, puix que té sens dubte major importància la comunitat d'interessos morals i materials, filla de la naturalesa o creada per la història; però sens ser lo més important, és lo més visible. Los interessos morals o materials poden fer que agrupacions que parlin de la mateixa manera constitueixin pobles distints, de lo qual ne són bon exemple los americans que parlen l'inglès, i els belgues i suïssos que parlen francès; però no logren jamai que els que parlen llengües distintes formin un mateix poble. Los que en tal situació es troben poden, sí, agrupar-se en Estat nacional, com succeeix als esmentats suïssos i belgues, i als distints grupos que formen avui la Confederació austro-húngara, en qual cas la nació no està formada per un sol sinó per varis pobles. Sempre que aixís se forma un conjunt nacional, la força de les coses lo porta a no poder viure en Estat simple. Sa organització pròpia, a la que s'arriba tard o dejorn, és la de l'Estat compost. La varietat de llenguatge té importància extraordinària no per lo que és realment, sinó per lo que suposa. Una llengua distinta suposa un distint caràcter. La forma d'expressar les idees respon al modo de concebir-les. Lo pensar i el sentir d'un poble són correlatius a les condicions de la llengua que emplea.²²

22. V. ALMIRALL (1886a), *Lo catalanisme*, Barcelona, Llib. Verdaguer i Llib. López, p. 89.

La literatura reivindicativa, del Memorial del 1885 a les Bases del 1892, configura la necessitat d'organització atès que, amb el dret de súplica o el document testimonial, no es va enlloc a més de ser centre de les ires de la premsa radical militar que veu, en el catalanisme, l'origen dels mals patris i haurà de cremar-lo, com així ho feu la nit del 25 de novembre del 1905, quan la redacció del diari *La Veu de Catalunya* i la impremta del *Cu-cut!* seran assaltades i cremades. És la culminació centralista —pel suport institucional que tindran els agressors amb la Llei de jurisdiccions— d'un camí que havia començat dècades abans davant l'auge del catalanisme amb el Tribunal d'Impremta.

Aquest curs fou el moment en què Valentí Almirall presentà dues importants obres en les quals la llengua catalana ocupà un paper centralitat: l'estudi *Lo Catalanisme. Motius que el legitimen. Fonaments científics i solucions pràctiques* i la *Contestación al discurso... Núñez de Arce* (1886b).

Vista aquesta pèrdua de complex constata la duresa de l'acció espanyola contra la llengua:

Allí on hi ha varis pobles, no hi cap la uniformitat. Si hi existeix, pot assegurar-se que es filla de la imposició i producte de la tirania [...] [adversaris de la nostra Renaixença] Aquests ens ho perdonen tot més fàcilment que no pas que parlem i escrivim en català. Per a separar-nos de la via empresa han empleat tots els recursos. Primerament van desterrar la nostra llengua de tot l'oficial; després van intentar impossibilitar-lo en el teatre, obligant-nos, per un acte despòtic, que en totes les produccions hi entres poc o molt el castellà. [...] Parlem i escrivim en català, i no deixarem d'usar-lo fins i tant que haguem obtingut les grans reparacions que se'ns deuen. L'ús de la nostra llengua és la manifestació més eloqüent de la nostra personalitat i un argument incontestable en pro de la justícia de la nostra causa. Mentre visqui la llengua catalana, tot acte d'unificació, portat a efecte en qualsevol terreny, serà un acte de veritable tirania.

En constatar els greuges i les reclamacions, formula la proposta particularista de manera plena: el federalisme ha de ser la solució atès que es basa en la llibertat de les regions i el respecte de les particularitats dels pobles. La denúncia és contundent i arriba a un grau de contundència que fins a aquell abril del 1886 no s'havia escrit en redactar-ho:

Per a adquirir-ne el ple convenciment, basta dirigir la mirada a la nostra situació actual. La imposició castellana se fa sentir tant o més que mai, puig que se'ns tracta com a un poble vençut. Al que conserva una mica només de l'esperit de dignitat i

d'independència, en veure el tracte que ens dona, li surt a les galtes la vermellor de la ira o de la vergonya. Lo signe de l'esclau era tenir que parlar la llengua de l'amo, i nosaltres portem aquest estigma al damunt. La nostra llengua mai s'ha mort, puig encara que l'hagi durant llarg temps oblidada dels savis i gent de lletres, l'ha conservada el poble viva en son tracte, parlant-la sempre. Això, no obstant, en tot l'oficial hem d'emplear-ne una altra. En la llengua dels vencedors se'ns mana, se'ns judica, se'ns ensenya. Fins quan l'autoritat, el jutge o el mestre son fills de la terra, no poden exercir les seves funcions sinó empleant el castellà. La imposició del llenguatge és un record constant de la nostra subjecció. És el que marca més durament la distància que hi ha des dels que manen als que obeeixen. La llengua és el distintiu dels que es creuen ser de raça superior. I a l'inferior no li correspon res més, que abaixar el cap i llepar encara la mà que es digna fuetejar-la.²³

La claredat d'idees palesa que s'hagi d'aplicar decididament la lògica de la reivindicació arribant a trencar la subjecció amb la llengua diferent que domina la catalana. Considera que sembla que hi hagi «odi que tot lo nostre inspira als que ens dominen» i, conclou, els catalans tenen més motius que els nord-americans davant els anglesos en una declaració d'independència que, confessa, llegeix sovint des dels grans principis de la llibertat, la justícia i la fraternitat.

Lo Catalanisme és un compendi de reclamacions en aspectes morals, socials, econòmics, històrics... i de propostes analitzades des de diverses perspectives en una visió comparativa amb models federals d'arreu el món —de Suïssa als Estats Units— i on es reflecteix una voluntat de solució. La llengua catalana apareix com un dels resultats de l'opressió, i Almirall s'hi fixa com a problema que cal solucionar. El problema és el tipus de relació Catalunya i Espanya i, quan aquest sigui resolt, la llengua, com el dret o la justícia, ja no serà problema o conflicte. Quan redacta la reclamació, semblant a la nord-americana, exposa:

Se'ns ha pres la nostra llengua, obligant-nos en tots els actes de transcendència a usar-ne una altra que no s'avé amb el nostre temperament i caràcter. Se'ns han pres les nostres lleis...²⁴

La igualtat és condició de la llibertat, diu Almirall, l'harmonia entre varietat i igualtat només pot produir-se en el règim no unitari. Només Ca-

23. ALMIRALL (1886a), p. 96-97.

24. ALMIRALL (1886a), p. 110.

talunya pot ocupar-se del seu dret, govern, administració, llengua: «Catalunya formaria un tot amb personalitat i vida pròpia». S'implica a la palestra polemitzant amb tot un personatge que expressa la seva opinió sincera sobre el paper que hauria de tenir la llengua catalana i la seva cultura i identitat.

1886. RÈPLICA A NÚÑEZ DE ARCE

El novembre tingué lloc la dura polèmica amb el ministre Núñez de Arce, intolerant en el respecte amb la diversitat, Almirall el contestà amb la mateixa argumentació que expressa a *Lo Catalanisme*, la gran exposició doctrinal on la llengua ocupa un rang específic en la reivindicació. Gaspar Núñez de Arce, conegut aleshores com a polític important, aquell any era tot personatge pels èxits teatrals, la presidència de l'Ateneu de Madrid i el record barceloní, fins i tot havia estat governador civil. Diu Almirall:

Escribo en una lengua que no es la mía nativa [...] la empleo con repugnancia, por la razón que nos es impuesta. Quiero, pues, consignar, que si escribo en castellano, y renuncio por el momento al catalán, tengo el derecho a esperar, que vos lo tomaréis como verdadera galantería, y que en igual sentido lo tomarán cuantos, nacidos en regiones españolas de lengua castellana, lleguen a leer estos párrafos. Y no vayas a creer que la repugnancia a emplear idiomas distintos del mío nativo sea natural en mí, sino que es todo lo contrario. Algunos de los europeos, que conozco mucho menos que el vuestro, salen espontáneamente de mis labios, o brotan incorrectos de mi pluma, al punto mismo que con su ayuda puedo cultivar relaciones con quienes no me entenderían de otra manera; y los empleo en tales casos hasta con fruición, pues se que aquellos a quien me dirijo, se le llegan jamás a imaginar que al hablarles, mal o peor, su propio idioma, me sujete a una obligación impuesta, sino que lo aceptan como muestra de complacencia galante. Por desgracia, la gran mayoría de los que han nacido en Región de lengua castellana no lo comprenden de igual manera, y en su orgullo *hemegónico*, perdonad el vocablo, pretenden que al darles medio de entendernos hablando una lengua que no es la nuestra, no hacemos más que cumplir un deber exigible. De ahí la repugnancia que muchos de nosotros sentimos a escribir y hablar en castellano. Reconoced nuestro derecho: declarad, como es justo, que todas las lenguas vivas de la parte española de la península son igualmente nacionales; proclamad la cooficialidad de la catalana, y podéis tener la seguridad de que, apartada la principal causa de nuestro desvío, si la galantería nos impulsará a emplear vuestra lengua cuando con vosotros conversemos o discutamos, el propio interés nos llevará a redactar en ella muchas de nuestras producciones

científicas o literarias, para aprovechar el mayor mercado que para estas se ofrecería en uno y otro hemisferio.²⁵

Raona que el català té tants drets com el castellà per a ser considerada llengua nacional —o sigui, estatal, en la terminologia actual— i, per tant, cooficial a tot el territori de l'Estat, i que la subordinació militar exclusivament a Castella és la raó fonda de la situació. Totes dues llengües són idèntiques pel que fa a la qualitat o l'antigor i, per tant, ben respectables.

Figuraos que os halláis inocente delante de un tribunal, del que pende vuestra vida o vuestra honra, y que en el momento decisivo, cuando hasta el hombre más rudo saca del sentimiento arranques de elocuencia que le envidiarían Cicerón y Demóstenes; cuando no habla la boca, sino el alma, un juez severo, que no comprende vuestra lengua castellana, os obliga a defenderos en otra que vos conocéis sólo por el estudio. Imaginaos que os halláis en el lecho de la muerte, en los estertores de la agonía, y que al querer hacer el último acto de voluntad en el mundo; al querer garantizar el pan de vuestros hijos y el honor de vuestro nombre, del que ha de quedar depositaria vuestra esposa, el notario, inflexible, os dice que no podéis redactar vuestro testamento en castellano. Figuraos que mandáis a vuestros hijos a la escuela, y al volver de ella el primer día, oís que explican a su mamá, no sólo que el maestro les ha explicado la lección en un idioma que no entienden, sino que les ha atemorizado un cartel en que se les amenaza con un castigo si les escapa una sola palabra en la suya nativa. Figuraos que os vais a una oficina cualquiera, y el empleado os mira por encima del hombro, pues que, conociendo como suya la lengua oficial, se cree superior a vos, que no habéis llegado, a pesar de vuestros deseos, a pronunciarla de una manera castiza. Imaginaos que os vais al telégrafo, y al dirigir una comunicación afectuosa a vuestro padre ausente, el oficial os dice que al autor de vuestros días podéis llamarle *pare*, o *père*, o *father*, o *vater*, o *pater*, o con cualquiera otra palabra que se use en cualquiera lengua o en cualquier dialecto de los millares que se hablan en el mundo, mientras no le llaméis *padre*, pues que vuestra lengua propia es la única prohibida en el telégrafo, que las admite todas. Imaginad [...] Mas no quiero que imaginéis ni os figuréis más de lo que he dicho. Seguro estoy de que si leéis este escrito, al llegar a este punto os habréis levantado de la silla, impulsado por la explosión espontánea de vuestra dignidad lastimada. Pues, en tal situación, por lo que respecta al lenguaje, vivimos los catalanes. ¿Cómo queréis que no amemos nuestro idioma, y que no aprovechemos todos los momentos para protestar contra la tiranía injusta de que somos víctimas? ¡Retirad, os lo suplico en vuestro propio interés, el calificativo de *fanático* que aplicáis al culto que rendimos a nuestra lengua!²⁶

25. Valentí ALMIRALL (1886b), *Contestación al discurso leído por D. Gaspar Núñez de Arce en el Ateneo de Madrid con motivo de la apertura de sus cátedras en el año corriente*, part 1.

26. ALMIRALL (1886b), p. 31 i s.

Articula el seu pensament tot rebutant, punt per punt, totes les argumentacions de Núñez. L'extensa obra és tota ella un cant a la llibertat, al que ara es diu *diversitat*, quan en aquells moments simplement s'apel·lava al que es deia *dret natural*. No va amb retòriques quan Núñez alludeix a «la rama que se separa del tronco se pudre y muere». Almirall podria, —però no ho fa—, argumentar sobre esqueixos i vides noves que apareixen de branques que es poden i neixen ufanoses.

Almirall havia viscut un procés evolutiu des de la Revolució del 68, en la qual es disposen esperances, amb la Primera República que fracassa violentament, com tot el Sexenni, per la intransigència del poder centralista i, sense rebaixar intel·lectualment les seves aspiracions, les limitarà en la conducta política. Se cenyirà a la legalitat vigent i només actuarà en els seus marges. Prioritzarà, doncs, la reivindicació cultural, i dins d'aquesta, la lingüística d'una manera absoluta. Assumeix una dignitat nacional i l'encarna amb orgull. La manera de capgirar la situació és un argument molt concret i positiu: per a fer entendre un concepte que l'altre, a situació de poder, no gosa ni mirar. D'ací la vehemència en rebatre una acusació infundada, seria l'honorat que és acusat de lladre, precisament pel qui li ha pres la cartera.

A la *Contestación*, Almirall obre la mà amb els qui polemitzava, fa cinc anys, com Collell, reconeix la gran personalitat literària de Jacint Verdaguer, Guimerà... i llança, a l'intel·lectual madrileny, el reconeixement de la seva falta d'hospitalitat quan Catalunya sempre s'obrí en les visites que els hi feren. Posa l'exemple, dolorós, que hagué de ser ell mateix qui feu de cicerone a la comissió redactora del Memorial quan el portaren al monarca Alfons XII i com cap escriptor de la capital no es digna saludar-los ni cap entitat els convidà «a un mal almuerzo de diez reales». Almirall es dol de la separació profunda existent i reconeix que les manifestacions del Memorial «se han quedado cortas».²⁷

Tanquem la selecció, que podria ser molt àmplia atesa l'extensió de la *Contestación*, amb una nova referència d'Almirall de rebuig al predomini d'una llengua de l'Estat sobre una altra. Creu que el català i el castellà han de ser cooficials i no rebutja que els catalans coneguin el castellà, però reclama,

27. Vegeu Josep M. FIGUERES (1985), «Valentí Almirall, promotor del Memorial», *L'Avenç*, núm. 80 (març), p. 50-55, reproduït a J. NADAL *et al.* (1986), *El Memorial de Greuges i el catalanisme polític*, Barcelona, La Magrana i Institut Municipal d'Història, p. 43-55.

per a la seva llengua, totes les prerrogatives de ser llengua oficial a tots els efectes. Replica, a Núñez de Arce:

Y no vale decir, por lo que al lenguaje se refiere, que vuestra lengua castellana, «no por caprichosa voluntad de los hombres, sino por causas mucho más altas, ha llegado a alcanzar la perfección, la universalidad y el predominio que las lenguas y dialectos provinciales no han podido conseguir» ni son estos fundamentos bastantes aunque concediéramos su exactitud, para hacer de ella el idioma oficial exclusivo de todas las Regiones. Reparad que al adjetivo «oficial», añado el «exclusivo», pues que nosotros, distintos en esto de vosotros, jamás hemos pensado en negar a vuestra lengua la oficialidad, limitándonos sólo a reclamar la co-oficialidad de la nuestra. La co-oficialidad es la única solución liberal al problema, que se presenta en todas las naciones que tienen lenguas variadas, y por medio de la co-oficialidad lo han resuelto todos los pueblos libres. Vos os apoyáis en los ejemplos de Francia, Inglaterra, Alemania e Italia, cuando en estas naciones o no existen más que dialectos de una misma lengua, como en Alemania e Italia, o si existen varias lenguas, como en Francia, la postergada lo ha sido por medios tan poco liberales y tiránicos como los que vosotros habéis empleado, copiándolos. Respecto a Inglaterra, si en este nombre comprendéis sólo la región británica, que particularmente lo lleva, estáis en lo cierto; pero vuestro argumento no tiene ningún valor, pues que en ella el inglés no ha debido ahogar ningún otro idioma. Si por el nombre Inglaterra, queréis designar el grande Imperio británico, cometéis un error grave de hecho. El Canada, para no citar más que un ejemplo, tiene provincias de origen francés, y esto basta para que la lengua francesa tenga allí reconocidos los mismos fueros que la inglesa, con la cual es co-oficial.²⁸

Acusa, finalment, de dictatorial i absolutista, l'actuació dels estats contra les llengües. Argumenta que tots els estats lliures respecten les llengües i remet l'exemple de Bèlgica, Suïssa, els Estats Units —Louisiana amb documents oficials en francès— i Àustria i retreu, a Núñez de Arce, que per a negar la cooficialitat del català exposi el que fan els estats absolutistes d'Europa com França.

¿Qué habéis llegado a figuraros? ¿Hemos de sufrirlo todo, sin tener derecho siquiera a la queja o a la protesta? ¿Ha de ser todo, como dice don Quijote a Sancho, errar vos y perdonaros yo?²⁹

28. NADAL *et al.* (1986), p. 36.

29. NADAL *et al.* (1986), p. 38.

Tanca l'obra tot manifestant que, com a representant d'una aspiració catalana, ha fet tot el que ha pogut, però davant la incomprensió i la negació, no rebutja la separació atès que no restarà altra opció. Amenaça amb la separació de l'estat opressor, ho fa amb l'elegància de l'època:

¿Lo seremos algún día? No de nosotros sino de vosotros depende. Lo único que puedo aseguráros, es que si, cegados hasta la locura por vuestro afán de absorción y de predominio, y sordos por sistema a nuestras justas quejas y reclamaciones, algún día nos ponéis en el caso de tener que pensar en resolución tan extrema, la aceptaré con decisión, si, pero con duelo en el corazón y llanto en los ojos.³⁰

La *Contestación* aparegué, en català, a *La Renaixensa*, en una sèrie que *La Gralla*, de novembre a desembre del 1886, reproduí a l'Amèrica del Sud. S'edità com a llibre en català i en castellà, essent reeditada, com a llibre, en català el 1915 a cura d'Alexandre Plana. El discurs de Núñez provocà gran efervescència a Catalunya atès que era un torpede a la voluntat d'igualtat catalana feta des de les posicions culturals. L'Ateneu de Madrid era el centre on Núñez de Arce, llegí el seu text. La seva imatge de progressisme s'esvaí en els ambients catalanistes. Tant és així que a *La Renaixensa* es reclama la llengua catalana a l'Ateneu Barcelonès, menystinguda aleshores per la seva junta.³¹ Serà precisament el director d'aquest diari, el dramaturg Guimerà, qui, en un famós discurs, situà la llengua catalana en posició de normalitat en aquesta entitat atès que no s'usava en públic. Pensem que la polèmica Almirall-Núñez posà d'actualitat el debat de la llengua. Molts periodistes i escriptors hi participaren, alguns dels quals foren directors de revistes: Mañé i Flaquer, al *Diario de Barcelona* i a *El Regionalismo*, on aplega les seves cartes de rèplica al polític madrileny; Jaume Collell, a la vigatana *La Veu del Montserrat*; J. Roca i Roca, a *L'Esquella de la Torratxa* (signa «P. K.», un nom ben explícit); Francesc Romaní i Puigdemengolas, a *La España Regional*, i de moltes altres

30. NADAL *et al.* (1986), p. 67.

31. «Ja sospitàvem que una de les bones condicions que per al catalanisme tindria los atacs del senyor Núñez de Arce, president de l'Ateneu de Madrid, seria lo de promoure discussions sobre l'assumpte de les associacions que més o menos ostensiblement segueixen les petjades del que, deixant apart la modèstia, sol anomenar-se centre intel·lectual d'Espanya. Li convé a la nostra causa, per lo mateix que és justa en sos principis i fonaments, com en ses solucions, li convé, diem, que se'n parli, que es discuteixi, que, sobretot, sien los de fora del nostre camp los que en facin l'apologia, tot declarant-se'n acèrrims enemics.» (*La Renaixensa* (15 gener 1897))

capçaleres. Algunes opinions s'exposen des de l'anonimat, així, «Un catalán» signa l'opuscle «Ligeras reflexiones al discurso del Sr. Núñez de Arce» editat a Madrid), «J. P. F.» (Josep Pella Forgas?) presenta, a *La España Regional*, una ressenya de l'opuscle anterior i de l'obra d'Almirall, etc.

Es produeix, com succeí arran del primer congrés catalanista sis anys abans, una veritable polèmica periodística que ajudà a situar el catalanisme a l'epicentre del debat polític més enllà de les polèmiques dels polítics centralistes del moment.

No serà, és clar, només la llengua, sinó també l'economia i, especialment, el greuge comparatiu. Mañé diu, de Madrid, que li succeïa com l'adagi francès a propòsit de les grans obres privades de la ciutat que paga l'Estat —Puerta del Sol, portada d'aigües del Lozoya, Teatre Reial, Hipòdrom, etc.— i que van *in crescendo*. Diu: «en mangeant vient l'appétit».³²

Mañé, com els que s'han citat abans i com molts d'altres, diu que seran legió els catalans que reclamen, i afirma, tot donant suport a Almirall:

Amigo Arce, es necesario plantear la cuestión clara y sin ambages, ¿nos consideran Vds. como hermanos, bajo pie de igualdad, y no pretendan imponernos su derecho y su idioma, a que nosotros no pretendemos imponerles los nuestros. ¿Nos consideran Vds. como país conquistado y con derecho a imponernos por el número, que es la fuerza, su voluntad? En este caso no exijan de nosotros correspondencia fraterna. Esta es la cuestión, y no otra: lo demás son argucias y declamaciones que nada resuelven.

1896. DISCURS A L'ATENEU BARCELONÈS

Deu anys després, a les acaballes de la vida física, malalt i sense projecció social, rep el reconeixement de l'Ateneu Barcelonès per una trajectòria de fidelitat a una nació. En serà el president, i Prat de la Riba el secretari. Almirall reitera el seu pensament i fins i tot cita fragments dels textos anteriors que hem vist suara. Arrenca el discurs:

Com lo meu antecessor en aquest lloc dec avui dirigir-me a vosaltres en la llengua nativa de la terra. I dic que dec, perquè no és per capritxo, ni per excés de carinyo, ni per injustificada preferència, ni menys encara per odi o malavolensa a tot el que és

32. J. MANÉ I FLAQUER (1887), *El Regionalismo*, 2a ed., Barcelona, Imp. Barcelonesa, p. 29.

patrimoni d'altres regions d'Espanya, si en català vos parlo; ni tinc tan sols el motiu personal a qui mon antecessor degué atendre. Elegit ell per vosaltres per ser una de les primeres figures literàries del nostre Renaixement [...] Al fer-me pujar a mi en aquest immerescut sitial, traient-me, encara que sols per curt temps, del voluntari apartament en que em trobava, suposo que haureu tingut en compte mos antecedents d'home de lluita i de discussió.³³

El parlament reitera la finalitat de la reivindicació de la llengua, la importància de l'acte, que es fa amb el seu discurs en català, la necessitat de seguir amb l'ús públic del català, la necessitat de la cooficialitat i l'aspiració col·lectiva que representa la llengua:

Desterrada la nostra llengua de tot l'oficial i fins de tots els actes en quins més o menys l'oficial intervé, no ha quedat pas encara saciat l'afany uniformador que en perjudici de tot lo nostre impera. Unes vegades, quan menos s'espera, un subaltern delegat li imposa silenci en una reunió pública, i ens obliga a recórrer per a obtenir no una reparació complerta, sinó una transacció vergonyant i a mitjans. Altres, una circular oficinesca ens fa saber que ni en la intimitat de les converses telefòniques ens és permès parlar de la manera que millor ens sembli, i no hi ha més recurs que tornar a recórrer per a obtenir la revocació del manat, no de franc, sinó a canvi de la violació sistemàtica i confessada del secret de la correspondència privada. [...] aquest acte possessorí és al mateix una reivindicació implícita del dret que té la nostra llengua a disfrutar, no de més, sinó d'iguals preeminències que qualsevol altra de les que viuen a la nostra Espanya. Germanes la nostra i la castellana, com filles de la mateixa mare, ni tan sols pot dir-se a quina correspon la primogenitura, indicant tots los documents que si no van començar a respirar lo mateix dia, van néixer, si a la mateixa època. [...] Per a la reclamació [de la co-oficialitat] ens basta acreditar un fet: el de que està viva i ben viva, i aplicar en aquest fet un principi el més fecund: el principi de la llibertat.³⁴

Continua:

Després de lo dit, no crec que s'alci cap veu sostenint la vulgaritat de que l'empleu del català, des d'aquest lloc, és una falta de galanteria i una mostra de poca consideració als no catalans que m'escoltan i són consocis nostres. Jo, com vos he dit abans, sempre que es tracta d'actes indiferents, [...] Per que, no tinc inconvenient en con-

33. Valentí ALMIRALL (1896), *Acta de la sesión pública celebrada en el Ateneo Barcelonés el 30 de noviembre de 1896*, Barcelona, Tip. L'Avenç, p. 21.

34. ALMIRALL (1896), p. 22.

fessar-ho: a l'empresar per a matèries científiques, que per sa naturalesa són d'interès general, una llengua poc estesa, poden valer-nos d'una altra que ho està molt més, fem un verdader sacrifici en ares del dret trepitjat i de la dignitat menyspreada de la nostra pàtria regional.³⁵

1902. PRÒLEG A *LO CATALANISME*. FINAL

Encara a les darreries de la seva vida, acabem amb una referència al pròleg a la segona edició de *Lo Catalanisme*:

Respecto al uso hablado y escrito de nuestra lengua catalana, hemos sostenido el mismo criterio y mantenido el mismo punto de vista. Por dignidad, por justicia, pedimos dentro de nuestra región y para los poderes o autoridades que la representan y dirigen, la cooficialidad o la igualdad de derechos entre aquella y la general de España, sin oponernos sino al contrario, que en aquellas otras regiones que tengan lenguaje especial se adopte idéntico criterio. Nunca hemos aspirado a imponerla no ya a ninguna parte de España, pero ni aún a nuestra misma región, nos basta con poder hablarla y escribirla oficialmente y con que en ella deban entendernos y puedan en ella hacerse entender los que ocupan puestos oficiales. No tenemos la pretensión de hacer de ella una de esas que han llegado a ser generales, logrando cultivadores en todas partes, sino que nos basta con que sea una lengua especial, regional si se quiere, con una literatura que expresa bien nuestro carácter y dé expansión a nuestras ideas y sentimientos.³⁶

CONCLUSIÓ

Almirall aspira a influir, a transformar, la realitat social del moment. Alguns aspectes foren substancialment modificats: periodisme, ideologia...; altres, com la política, depenien de factors exògens —base social, relacions internacionals, etc.— i no reeixí ni el model de república que somiava ni el federalisme com a fórmula de respecte contra el centralista absorbent que tant rebutjava. La llengua, hem vist, fou preocupació constant de la seva vida, hi dedicà esforços i escriví bells paràgrafs que hem cercat i reproduït en aquesta nota que pretén exposar com, en la personalitat d'Almirall, hi ha altres elements integrants d'un pensament complex i lineal més enllà del republicanisme —excessiu per als catalanistes—, o el catalanisme, excessiu per

35. ALMIRALL (1896), p. 28 i s.

36. V. ALMIRALL, «Al lector», a *Lo Catalanisme* (1902), pròleg a l'ed. facsímil de 1978.

als republicans com sintetitzà Rovira i Virgili en frase afortunada. La constància i fermesa en la defensa de la llengua catalana és un factor clau en la personalitat política d'Almirall.

Sempre considera la feina per a la recuperació de la personalitat pròpia a través de l'article o el discurs, amb respecte per la finalitat i amb una valoració objectiva de la seva alta funció de portaveu d'aspiracions socials i mirall de problemàtiques diverses. En cloure el Memorial de Greuges, Almirall, un dels principals redactors de la part expositiva política tot i que a les signatures consten nou noms esmenta un pensador, Jaume Balmes:

Als pobles com als individus, no els salven els furiosos *arrebatos* de còlera, amb que cecs de venjança es llencen a la violència i al crim, sinó la fermesa en sostenir amb el corresponent decoro els interessos de sa causa, i aquella inalterable constància, nascuda de la profunda convicció de que la raó els assisteix i de que tard o aviat arribarà el dia de la justícia.

Almirall dedicà el conjunt de la seva vida i de la seva obra a la reivindicació de la personalitat catalana i, en ella, la llengua ocupa un espai de privilegi: constant, prioritari i important. El seu referent és Suïssa, la visita en diverses oportunitats³⁷ i en publica sèries d'articles (*Diari Català*, *La Impremta*, *El Federalista*...) i fins i tot monografies sobre aspectes jurídics de relació que l'interessen molt per la possibilitat d'aplicar-los a casa seva. L'article amb el que tanquem la visió d'Almirall és modèlic en la formulació tant dels fets com la proposta que hi fa. No incloem la primera part, que descriu context i llengües.

anem a veure com resolen los suïssos la qüestió de llengües, cosa que, com se pot suposar, no presenta cap dificultat en aquella terra de la llibertat i de la democràcia. Tota llengua, han dit, que és parlada generalment en un cantó, té tants drets com qualsevol altra; i basats en aquest principi tan senzill com equitatiu, han posat en sa constitució federal l'article 116, que estableix que l'alemany, lo francès i l'italià són llengües nacionals de la Confederació.

37. En la seva obra parla molt de Suïssa, tant en articles —«El Federalista», «La Il·lustració Catalana...»— com en les sis grans sèries d'articles: «Cartas ginebrinas» (*La Impremta*, agost 1875); «Estudis de dret públic...» (*Diari Català*, novembre 1879); «Diari d'un turista en Suïssa» (*Diari Català*, agost 1880); «Cartes de verano» (*El Diluvio*, setembre 1881); «El tiro federal suizo» (*El Diluvio*, juliol 1883), i «Impressions...» (*La Renaixensa*, juliol 1886). Les grans estades que hi farà seran els anys 1875, 1880, 1881 i 1883.

I no es cregui que aquest article sigui il·lusori. Totes les lleis federals són publicades en les tres llengües. En les deliberacions de l'Assemblea, del Consell i del Tribunal federal, cada orador parla ordinàriament la seva llengua pròpia, i a l'Assemblea hi ha uns intèrprets oficials que tradueixen a l'alemany i al francès totes les proposicions; además de ser costum en tots los negocis importants nombrar un ponent de cada llengua. La correspondència oficial se porta igualment en los tres idiomes. Fins algunes vegades se donen drets oficials a la llengua romanxe, a pesar de no ser parlada per cap cantó sencer. L'Assemblea ha fet traduir a aquesta llengua la Constitució revisada.

I encara fan més los suïssos per lo que respecta a les llengües allí usades. L'article 107 de la sobredita Constitució federal prevé i ordena «que cal elegir los miembros del Tribunal federal, deu fer-se de manera que les tres llengües nacionals estiguin en ell representades».

I aquest respecte lo porten tan enllà que, havent succeït alguna vegada que el text de les lleis no correspongués exactíssimament en les tres llengües, i havent-se posat sobre el tapet la qüestió de saber si fóra convenient en tals casos concedir la preferència al text alemany, ja que és la llengua parlada per la majoria de la població suïssa, l'opinió s'ha declarat sempre en contra de tota innovació en aqueix punt, i s'ha decantat més aviat a concedir la preferència al text en què hagi sigut redactat lo primitiu projecte. No s'ha, emperò, mai acordat res, i les tres llengües oficials segueixen amb iguals drets i força, sens que per ara s'hagi presentat cap conflicte sèrio. Bé comprenen los suïssos que casualment la diferència en llengua i en altres circumstàncies és la base de son sistema polític i de sa vida social.

I no vagi a creure's que els suïssos no sàpiguen més llengua que la usada en los cantons de què són ciutadans. Qualsevol persona un poc il·lustrada, homes i dones, coneixen a més de la pròpia una altra de les oficials, si no totes dues. No conserven pas, doncs, les tres llengües i mitja oficials per ignorància, sinó per motius molt més elevats i transcendents.

Tal és l'estat de la Suïssa per lo que respecta a llengües. De segur que les poques notícies que acabem de donar vindran completament de nou a aquells que us denigren perquè nosaltres, los catalans, volem usar la nostra llengua i és segur, perquè si els tals coneguessin l'assumpte, sabrien alguna cosa, i sabent alguna cosa no es mostrarien tan porucs i recelosos. És ben sapigut que sols la ignorància tem als fantasmes.

Vegi's, doncs, per l'exemple de lo que passa a Suïssa amb les llengües oficials, com lo nostre programa és perfectament lògic. Som catalanistes per anar endavant; no per deturar-nos ni menos per tornar endarrera. ¡Quant temps nos falta per arribar a conseguir lo que a Suïssa tenen respecte a llengües! Però ¡quant temps més encara no ens falta per arribar al grau de civilització i d'avenç; per posar-nos al nivell del poble suís, que parla oficialment tres idiomes!³⁸

38. V. ALMIRALL (1879), «Les llengües oficials a la Suïssa», *Diari Català* (22 juliol).

BIBLIOGRAFIA DE VALENTÍ ALMIRALL

- (1879). «Prospecte». *Diari Català* [Barcelona] (1 maig).
- (1885). «Aspecte polític i social del renaixement català. Cartes a mon amic C.». *La Renaixensa*. [Sèrie de vuit articles publicats posteriorment amb el títol *Regionalisme i particularisme*. Barcelona: Club Autonomista Català, 1901]
- (1886a). *Lo catalanisme. Motius que'l llegeixen. Fonaments científics y solucions practicas*. Barcelona: Llibreria Verdaguer i Llibreria López. [Pròleg «Al lector» a la 2a ed. cast. el 1902]
- (1886b). *Contestación al discurso leído por D. Gaspar Núñez de Arce en el Ateneo de Madrid con motivo de la apertura de sus cátedras en el año corriente por Valentín Almirall, presidente del Centre Català*. Barcelona: Lib. I. López.
- (1896). «Discurs presidencial en la sessió inaugural de l'any acadèmic 1896-97, el 30 de novembre de 1896». Barcelona: Tip. L'Avenç, amb el títol: *Acta de la sesión pública celebrada en el Ateneo Barcelonès el 30 de noviembre de 1896*. Barcelona: Tipografia L'Avenç.
- (1904). *Articles literaris*. Barcelona: L'Avenç.
- (1984). *Articles polítics*. Barcelona: La Magrana. [Reedició]
- (1985). «Actas del primer congrés catalanista». A: *El Primer Congrés Catalanista i Valentí Almirall*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. [2a ed. 2004]
- (1990). *Memòria en defensa dels interessos morals i materials de Catalunya presentada directament a SM el Rei en virtud d'acord prè en la reunió celebrada en la Llotja de Barcelona lo dia 11 de gener de 1885*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia. (Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums; VI) [Reedició]
- (2009). *Obra completa*. Vol. 1. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.